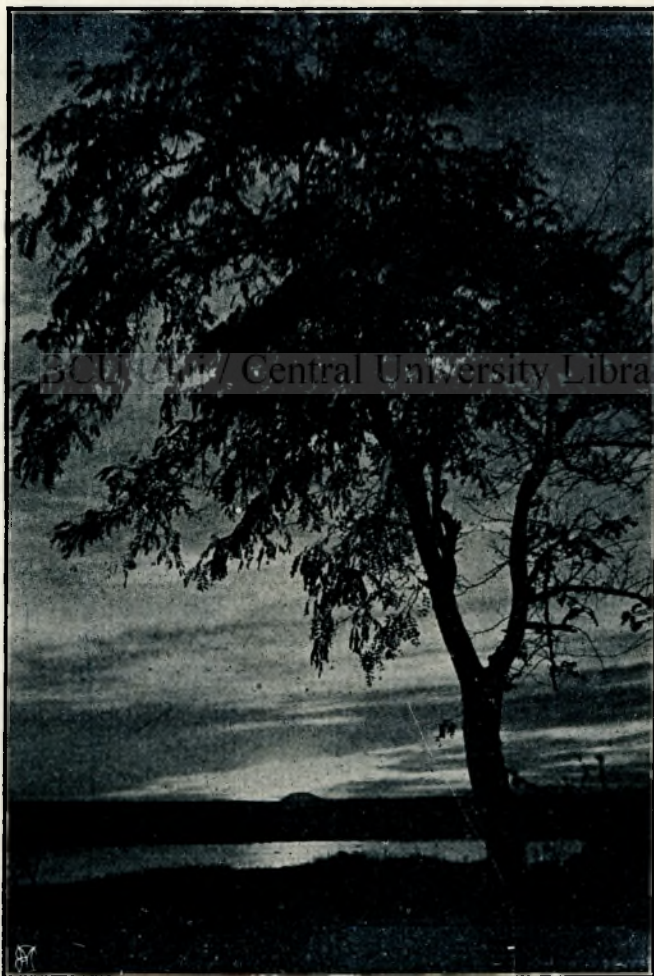

DATINA

AN. VII.

Nr. 10-12.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DATINA

ARTISTICĂ — LITERARĂ — SOCIALĂ

Director : Mihail Gușiță

An. VII. Nr. 10—12.

Octombrie
Decembrie 1929

S U M Ă R U L :

Problema mișcării ortodoxiste	Al. Dima
Efect de toamnă — versuri —	Gherghinescu-Vania
Artă — schiță —	V. Damaschin
Elegie rustică — versuri —	I. St. Molea
Legende și cântece minunate... (M. Kastarska) - trad.	Al. Dima
În primăvara aceea	Paul Epureanu
Istoria Românilor - în cele mai noi concluzii ale ei	D. Bodin
Matinală — versuri —	Tr. Dobreanu-Plăeșu
Din povestirile bătrânilor - Posada Gurenilor	Nic. Al. Lupului
Schițe - deseneuri	D. Constantinescu G. Bazacov

Mișcare culturală :

Insemnări

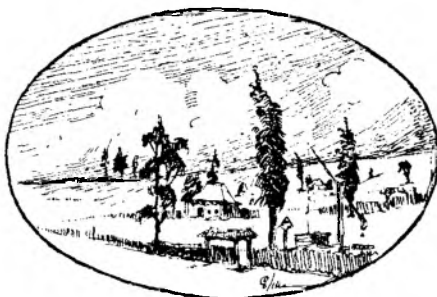
Moravuri literare: filosofia struțului.
Potopul de reviste noi.
Recenzia unei recenzii.
Literatura românească în Ceho-Slovacia.
Romanul bizantinismului nostru.
Studii despre Eminescu.
Imperialism estetic.
Poșta redacției.
Sergiu Dan și Romulus Dianu : „Viața minunată a lui Anton Pan“.
Nicolae al Lupului : Posada Gurenilor.

ORICE REPRODUCERE ESTE OPRITĂ

ABONAMENTE :
LEI 200 . . . PE AN.
INSTITUȚII ȘI AUTORITĂȚI :
LEI 300

lei 40.

Problema mișcării ortodoxiste.

INTR'UNA din cronicile sale, oferindu-și singură omagii, „Gândirea” observă: „Aproape nici o discuție din cele ce au însufleșit mișcarea literară a ultimilor ani n'a pornit de aiurea ci din paginile acestei reviste”.¹⁾

Deși fără modestie și extrem de exagerată, constatarea cuprindeă totuși o fărîmă de realitate. Ultimii doi, trei ani au fost într'adevăr vînturași și preocupăți de grupul de idei ortodoxiste pornind din paginile „Gândirii”.

Să nu ne înșelăm însă. Răsunetul revistei bucureștene n'a trecut dincolo de cercurile literare cari au luat poziții și au provocat discuții fără să reușească totuși să intereseze conștiința publică așa cum înainte de războiu isbutise „Sămănătorul”.

Reprezentând însă, cu distincție și convingere, un punct de vedere nou în cultura și literatura noastră, mișcarea „Gândirii” se cere atent cercetată cu obiectivitate și metodă, atât cât se poate avea față de o idee vie și contemporană.

Ceeace următoarele pagini își propun să încerce.

• •

Punctul de plecare și fundamentul ideologiei ortodoxiste este „poporul”. *In opera de creare a unei culturi originale* „poporul” reprezintă tezaurul inepuizabil din care această cultură își trage substanța. „Creațiile superioare ale unei culturi, scrie d-l N. CRAINIC, au valoare de proprietate în măsura în cari sunt transfigurări ale formelor rudimentare în cari s'a ielevat, liber și inconștient în fermecătorul lui joc, geniul poporului”.²⁾

Cu această idee, d-l Crainic integră mișcarea gândiristă în meloda generală „poporanistă” așa cum o cunoaștem dela *Dacia literară* și până la *Sămă-*

¹⁾ „Gândirea”, IX, 3.

²⁾ „Gândirea”, IX, 1—2: „Sensul tradiției”.

nătorul, cari militau exact aceeași exploatare în cultură a elementelor populare. Eră de altfel o concepție descoperită de romantism și dăruită și culturii noastre spre a-i ajuta particularizarea etnică.

Până aci ideologul gândirist nu depășia nivelul curent al ideilor și nici tradiția lor românească. Lipsa unei ideologii originale nu constituie însă un păcat pentru o mișcare culturală sau literară. „*Sămănătorul*“, spre a lua cea mai apropiată pildă, n'a avut nici el o ideologie originală ci s'a mulțumit pur și simplu cu moștenirea *Daciei literare*. Tradiționalismul și țărănismul său se întâlnesc dela Kogălniceanu și până la Eminescu, fapt care n'a împiedecat crearea unei mișcări a „*Sămănătorului*“ așa cum n'a mai cunoscut cultura românească.

D-l *Nichifor Crainic* a ambiționat totuși și o ideologie originală prin depășirea sămănătorismului și a creat atunci ortodoxismul, metodologic fundat tot pe „popor“, întrucât ortodoxia fiind o „*mare realitate populară*“ expresia ei în cultură atât timp întârziată, trebuie să se producă, începând cu generație de după războiu, a patra a d-lui *R. Dragnea adică — în speță — prin „Gândirea“*.

Baza construcției d-lui Crainic, e — după cum se vede — ortodoxia populară prin care cade sau se menține ideologia. Există această ortodoxie în popor efectiv, viu și sensibil, atunci e validată dela sine și acțiunea „*Gândirii*“. Nu există, atunci întreaga ideologie se prăbușește ca o construcție fără temelii solide.

Cea dinlău problemă a ortodoxismului e deci *dovedirea sigură, fără cea mai mică îndoială a ortodoxiei noastre populare*. Era datorită „*Gândirii*“ să epuizeze această problemă de piatră a unghiului prin bogăție edificatoare de argumente.

D-l N. Crainic a afirmat într'adevăr — în mai multe rânduri — că „*ortodoxia e o adâncă realitate populară*“¹⁾, dar s'au găsit gânditori și încă din cei mai proeminenți ai culturii noastre de azi, cari au protestat contestând nu numai evidența acestei ortodoxe ci chiar religiozitatea noastră. Citez de pildă pe *M. Kalea* care în „*Misiunea unei generații*“ criticând tendințele antipozitiviste ale noii generații scriă despre ea: „*Imploră toată ziua o teologie românească care nu există. E o nenorocire că nu suntem prea religioși dar e un fapt*“. Iar mai departe și mai ferm: „*Dacă nu suntem nu putem deveni religioși într'o singură zi*“. Și d-l *Ralea* nu e un izolat ci reprezentantul mai ales, al grupului de intelectuali dela „*Viața românească*“.

Când despre același obiect sunt păreri contradictorii e un semn că obiectul în chestiune n'a fost cercetat îndeajuns și cu metodă. Cu alte cuvinte, ortodoxia nu e o realitate populară evidentă dela sine spre a nu mai fi dovedită, ci o însușire numai problematică a poporului român, pasibilă de discuții și îndoieli.

E acesta un fapt peste care nu se poate trece și cea mai bună dovadă e că nici d-l Crainic n'a trecut. În „*Sensul tradiției*“ (Gând., IX, 1—2) în care d-l Crainic și-a însușit cea mai plauzibilă concepție a tradiției cu avânt și căldură, a simțit nevoia dovedirii ortodoxiei populare împotriva atacurilor adversarilor,

¹⁾ Gând., IX, 3; Cronica mărunță.

E deci firesc să conchidem că ortodoxia populară, înțeleasă ca realitate viu împărtășită de sufletul popular, *nu e evidentă dela sine ci o problemă* de cercetat pentru care s'au oferit soluții opuse ce urmează a fi examinate fără nici o poziție aprioric fixată.

Discuțăm mai întâiu negarea ortodoxiei populare implicit cuprinsă în negarea religiozității la d-l *M. Ralea*.

Ceeace trebuie să observăm dela început, e că „tânărul nostru savant“ n'a luat în serios problema expediând-o printr'o soluție pe care n'a motivat-o științific ci a întemeiat-o pe impresii proprii și sugestii din sociologia religioasă. Fiind însă o autoritate și mai ales reprezentând o întreagă categorie de gânditori, d-l Ralea reușește să strecoare îndoielei asupra ortodoxiei noastre populare. Și vom vedea mai departe — în cuprinsul acestui articol — cum argumente serioase măresc sorțul îndoielii.

Să trecem însă, deocamdată, la cercetarea temeiniciei argumentelor aduse în sprijinul ortodoxiei noastre populare. Ele aparțin d-lui N. Crainic care le-a semănat cu mult patos în eseurile și cronicile sale. (De altfel o caracteristică a scriitorului nostru e revărsarea afectivității sale, care trădează pe misticul și poetul rătăcit în ideologie).

Dovedirea ortodoxiei populare se face la d-l Crainic pe două căi: una de afirmații pur și simplu și cel mult de justificări cu „experiențe“ proprii ca cea a emoțiilor Vinerei Mari, cu care vrea să-l convertească pe „nezeligiosul“ M. Ralea, cale ce cade în afara discuției fiind strict personală și pasibilă de subiectivism și o a doua de natură istorică a cărei interpretare o încercăm în cele ce urmează.

Iată dar seria de argumente prin care d-l Crainic socotește evidentă ortodoxia noastră populară: 1) vechea cultură românească e aproape exclusiv religioasă, 2) singurele monumente arhitectonice ce avem sunt ridicate de popor, 3) coalițiile cu creștinii împotriva păgânului, 4) daniile pentru spitale și mănăstiri din țară, sf. Athos și întreg Răsăritul plus întreținerea patriarhiilor cu bani domnești, 5) rezistența față de catolicism și reformă ca și apologiile ortodoxiste scrise de ierarhi români împotriva tot a catolicismului și reformei și 6) unirea ardeleană însăși ar pleda pentru ortodoxia noastră fiindcă „poporul“ a rămas tot la ritualul vechi, rezistența ortodoxiei populare dovedindu-se încă odată.

Cine urmărește cu atenție șirul acesta de argumente și-l compară cu teza de susținut care e dovedirea ortodoxiei populare, observă că pentru d-l Crainic nu există marcant diferența între clasele sociale luminate și poporul de rând, că d-sa vrea să demonstreze ortodoxia populară cu ajutorul celei culte întrucât vechea cultură românească, mănăstirile, coalițiile creștine, daniile, lupta contra reformei și catolicismului — prin urmare cinci din cele șase puncte — n'au fost opera „poporului“ ci a clasei culte a preoților, boerilor și domnilor. „Poporul“ de totdeauna și de pretutindeni a fost supus și condus și nu e exact ca toate actele conducătorilor să fie socotite ca expresie a conștienței. De altfel cum și

de unde eră „poporul“ să ridice mănăstiri și să facă danii? Cum putea să fie conștiința creștinătății sale atât de puternică încât să se alieze el, „poporul“ printr'un gest spontan cu cruciații coalițiilor sus pomeniți, atitudine politică mai înainte de a fi religioasă a domnilor și boerilor? Căci s'a întâmplat ca interesul de a ne apăra pământul să coincidă cu idealismul eroic-religios al cruciaților cu adevărat dezinteresăți.

Dar această distincție a manifestărilor culte de cele populare o recunoaște chiar d-l Crainic în cel de-al șaselea argument al d-sale pentru... ortodoxia populară. Într'adevăr, scriind că unirea unei părți a Ardelenilor cu biserica papei a fost făcută pe puncte dogmatice și numai de preoți pe când „poporul“ a rămas în ritualul răsăritean, d-l Crainic însuși sublinează discrepanța dintre manifestările de *sus* și cele de *jos* cari nu se suprapun numaidecât. Ei bine, această discrepanță am constatat-o și noi pentru toate argumentele pledând pentru ortodoxia populară. (Cât despre rămânerea „poporului“ ardelean în rit răsăritean, observăm că ea dischide problema felului exterior, formalist al ortodoxiei populare câtă e, despre care vom vorbi îndată.)

Existența unei conștiințe ortodoxe populare nu se dovedește dar, prin reliefarea unei conștiințe ortodoxe culte.

Cu toate întâmpinările de mai sus rămâne însă o obiecție aparent împunătoare pe care au ridicat-o atât d-l N. Crainic cât și d-l R. Dragnea. Cum, se întreabă ambii retoric, au trecut peste noi două mii de ani de creștinism ortodox fără să lase urme, fără să facă din ortodoxie o „adâncă realitate populară“?

Să ne fie îngădui ca ținând mai departe seamă de realități să răspundem cu aceeași vie distincție dintre „popor“ și clasele culte observând că adevărata conștiință ortodoxă eră apanajul celor culti, pe când poporul se apropia abia de ortodoxie pe cale rituală și că urmele celor două mii de ani s'au adunat doar pe această cale. Să nu uităm într'adevăr că, „*scoaterea limbii slavone din Biserica Românilor și ridicarea limbii naționale ca limbă liturgică înlocu-i, s'a îndeplinit numai în întâile trei decenii ale secol. lui al XVIII-lea*“ (I. Bianu) și că, prin urmare, poporul care nu cunoștea limba slavonă, av.ă prea puțin posibilitatea să fie pătruns de structura *spirituală* a ortodoxiei. De altfel psihologia religioasă populară e deobiceiul țesută din *leama* primitivă de dumnezeire ca forță supranaturală inexplicabilă și crede că manifestările *exterioare* de cult o pot îmbânzi, ceea ce o face să-și reducă religiozitatea la ritualism. Fără s'o putem afirma cu siguranță ci numai ca o ipoteză probabilă, credem că osificarea în ritualism a omorît, în mare parte, ortodoxia populară vie, trăită ca realitate sufletească într'adevăr adâncă.

Teribila obiecție cu cele două milenii, nu poate fi dar edificatoare atât timp cât mai e posibilă și o altă explicație. De altfel câte n'au trecut peste poporul nostru fără să lase urme sau numai amintiri vagi!

Dar dacă ortodoxismul ar fi săpat într'adevăr semne adânci în sufletul popular l-am fi putut ușor recunoaște după anume manifestări populare așa cum

se întâmplă de pildă, cu sufletul rus. În cuprinsul nesfârșit al acestuia, în sufletul primitiv și umil de mujic fără simțământul valorii proprii, mulțumit oricând să fie o simplă picătură în marea neamului său, înfricoșat de supranatural și cu mintea fără orizont dar cu sufletul cald și blând, creștinismul sub forma lui primitivă — ortodoxia — a găsit terenul cel mai prielnic de creștere. Și fără o cercetare metodică sub ochianul adesea insuficient al sociologiei, ortodoxia populară rusă se desvăluie dela sine ochiului celui mai superficial.

Iată câteva fenomene populare rusești cari mărturisesc spontan ortodoxia populară rusă. Mai întâiu un mic, dar minunat obicei pascal traducând în fapt îndemnul „Troparelor“ lui Ioan Damaschinul: „*E ziua învierii să strălucim de bucurie și să ne dăm unul altuia sfânta îmbrățișare*“. Și Rusul se sărută cu semenul său așa cum cere adevărata ortodoxie care, după *Arseniev*, e un creștinism efectiv, viu, ce realizează în fapt cuvântul scris. Atât de caracteristic e acest obicei încât *Tolstoi* l-a folosit în ultima pagină a „*Învierii*“ scriind câteva din cele mai emoționante rânduri ale sale.

Trebuesc citate apoi, o serie de fenomene cari amintesc creștinismul primar cum sunt: pelerinagiile la așa zișii „stareți“ un fel de pustnici ce dau ajutoare și sfaturi, credința încă vie în minuni în special în manifestările sfântului Duh înconjurând de lumină oameni și icoane (fapte păstrate cu grijă în mănăstiri, ca în „*Paternicul*“ lavrei Pecerskaia din Kiew), numărul mare de secte dovedind chiar fanatism religios, în sfârșit existența sfinților martiri realizând tipul ortodox al smereniei sau apărând creștinismul chiar împotriva țarului și a prinților cu prețul vieții lor ca sf. Mitropolit Filip gătuț de crudul Ivan fiindcă l-a mustreat pentru nelegiuirile sale, sf. Patriarh *Hermogen* sf. Teodosie etc., la cari se adaugă tot șirul de mucenici martirizați de bolșevici în frunte cu 8000 de clerici, repetând scenele primelor persecuții romane. Si toate aceste fapte nu sunt de domeniul istoriei numai, ci manifestări *actuale* ale sufletului rus și prin urmare o dovadă imediat sensibilă a ortodoxiei populare ruse.

Căutați acum echivalențele românești ale unor astfel de fenomene și nu le veți găsi nicăieri sau dacă unele ca de pildă, credința în minuni se mai întâlnesc răslețe, ele sunt departe de a avea amploarea celor rusești și se reduc în definitiv la explicări de psihologie populară generală. Iar dacă întâlnim câte un astfel de fenomen cu a!mostera prea ortodoxă să fim siguri că e deadreptul o influență rusească. Inochentismul din Basarabia nu e, de exemplu, decât împrumutarea dela Ruși a obiceiului „stareților“, a sectomaniei plus o atmosferă de superstițe populare legată de practica exorcismului.

Dar ortodoxia dacă ar fi cu adevărat „o adâncă realitate populară“ și-ar fi găsit necesar și fatal expresia în cultura populară căci împreună cu d-l Crainic credem că „*tradiția noastră eternă își are sediul în popor și în expresia lui multiplă care e cultura populară ca produs etnic*“. (Sensul tradiției). Si ideologul „*Cândirii*“ socotește chiar că întreaga noastră cultură populară — folklor, artă plastică, muzică, înțelepciunea proverbului, moravuri“ — e străbătută de „*duhul creator al cultului ortodox și al concepției bizantine*“.

Cum însă noi nu credem fără să cercetăm, să vedem cum dovedește d-l Crainic seria de afirmații de mai sus

Mai întâiu pentru *moravuri* nu aduce nici-o exemplificare. Afirmă și atât. Cât despre *poezia și concepția populară despre natură*, gânditorul nostru constată că nu suntem primitivi întrucât nu ne subordonăm naturii ci, dimpotrivă, ne-o facem „soră“ („Codrul frate cu Românul“ etc.) și fiind frați cu toate fapăturile naturii înseamnă că se realizează ideea creștină a fraternității universale întemeiată pe Tatăl tuturor care e Dumnezeu. E, în această prezentare a concepției populare despre natură și Dumnezeu, o logică pe care o știm creștină dar pe care n'o aflăm ilustrată în poezia populară. Fiindcă ilustrația d-lui Crainic cu sfeștania prin care toate fapăturile pământului laolaltă se roagă pentru ploaie, e luată din cărțile sfinte și nu din poezia populară. Cât despre concepția „codrului frate cu Românul“ nu e numai decât nevoie de intervenția unei explicații religioase care prezintă această fraternitate ca un rezultat al legăturii de filiație cu Dumnezeu Tatăl, ci mai acceptabilă e o interpretare realist-istorică: un mileniu de năvăliri barbare plus atâtea „vremuri de bejenie“ ce au urmat, au făcut ca Românul să trăiască mereu în sânul naturii, la adăpost, ceace îl făcea s'o prețuiască drept „soră“ bună, protectoare, însuflețind-o și atribuindu-i sentimente umane după concepția animistă a tuturor popoarelor. Semnificativ e și faptul că în „Satira III“, Eminescu s'a sezizat de această solidaritate a Românului cu natura nu pe baze religioase ci naționale, de adversitate față de străin. (Cunoscutul răspuns al lui Mircea către sultan).

Dar capod'opera poeziei noastre populare, „Miorița“, nu e înfiorată de nici un sentiment religios și creștin căci indiferența față de moarte, ignorarea grozăviei ei e o străveche urmă dacică. (Orientul dacă a contribuit cu ceva la concepția „Mioriței“, apoi a dat acea resemnare în fața sorții care anulează orice inițiativă umană și distruge personalitatea). Si mai e, într'adevăr simptomatic faptul că atunci când în 1852 publică prima colecție de poezii populare, V. Alexandri făcând inventarul fondului acestor poezii găsi „*simfiri duioase, idei fnalle, crezări superstițioase, datini strămoșești*“ necitând nicăieri simfjirea religioasă ci prezentând-o sub forma aceasta primitivă de „crezări superstițioase“ întrunimic creștine și ortodoxe. Iar când fu să clasifice colecția, o împărți în balade, doine și hori pe când cântecilor religioase le dă un loc secundar ca fiind numai ocazionale și deci necaracteristice sufletului popular.

O dovadă despre pătrunderea folklorului de către „duhul creator al cultului ortodox“ nu avem deci, până acum cel puțin. Dacă totuș ortodoxia populară ar fi o „adâncă realitate populară“, ar fi trebuit s'o surprindem de îndată în literatura populară și Alexandri remarcând atâtea simfiri ale acestei literaturi ar fi citat cel puțin și sentimentul religios.

Mai departe, urmărind reflexul sufletului popular în cultura sa, d-l N. Crainic trece la *arta plastică* dar aci nu mai vorbește de „duhul creator“ al ortodoxiei ca străbătând această artă ci constată doar o „corespondență“ între plas-

tica populară și stilul bizantin. Și pentru a ilustra părerea citează pe un specialist, Fr. Șirato, care într'adevăr scrie: „*Adoptarea formelor de artă bizantină se datorește unui simțământ formal dinainte adunat*“. Dar acest citat pe care d-l Crainic însuși îl folosește, ne spune că stilul bizantin a fost „adoptat“, că a existat un „simțământ formal *dinainte* adunat“ al poporului, de unde deducem că nu bizantinismul ne caracterizează plastica ci acele „caractere fundamentale“, prebizantine de cari — iarăș — vorbește d-l Crainic și cari s'au întâmplat să „corespundă“ stilului bizantin.

Cu *arta muzicală* a poporului ca expresie a ortodoxiei, lucrurile nu se schimbă. In această privință, ideologul nostru scrie „*Cântecul nostru popular e organic legat de cântarea bisericească*“ și încearcă s'o dovedească, debil, cu greutatea de transcriere a cântecului popular în tehnica apuseană. Dar greutatea aceasta o întâmpină și Ungurii cu muzica lor sălbatic de erotică fără ca totuș să aibă o structură muzicală răsăriteană. De altfel ne aflăm și aci, încă odată, în fața unei simple afirmații care ar trebui să fie concluzia unui studiu întreg, dar care nu e decât grufuită. Fiindcă, mai întâiu, muzica populară nu e cunoscută încă, la noi. O spune despre compozitori, deci specialiști în ale muzicii, un studios ca d-l G. Breazul. Când primele colecții fonografice abia în timpul din urmă s'au făcut alcătuind o infimă parte din materialul ce mai urmează să fie adunat, iar despre un studiu nici nu poate fi vorba, d-l Crainic a și izbutit să dovedească „legătura organică“ a cântecului popular cu muzica bisericească. Și în aceeași chestiune d-l G. Breazul (tot în paginile „Gândirii“) ne mai dă și alte lămuriri. Ca specialist, d-sa socotește că arta muzicală populară o găsim în cântec, dans popular și muzică religioasă. Făcând aceste categorii, d-l Breazul ne sugerează izolarea lor ca domenii independente mai ales în ce privește melodia religioasă care „*nu e un product direct al poporului ci este de origină bizantină*“, iar mai departe observă cum instinctul românesc creator a produs „*modificări numeroase și puternice*“ în muzica bisericească ce „*depărtează considerabil cântarea bisericească în uz de cea autentică allerând uneori până la nimicire ifosul bisericesc*“. De unde se vede — întocmai ca la arta bizantină — existența unor caractere muzicale fundamentale ce nu numai că nu s'au colorat de spirit bizantin, dar au avut puterea și calitatea originală ca să-l transforme, ba chiar să-l nimicească. Nu poate fi deci vorba de un „duh creator ortodox“ care să fi pătruns muzica populară. Lucrul nu s'a întâmplat pe deantregul nici cu melodia religioasă necum cu dansul și cântecul popular.

Și iată cum întreaga creație populară poate fi, cel puțin, suspectată de lipsa spiritului religios ortodox, dacă nu chiar văduvită îndrăsneț de el. Marele păcat e că această cultură populară n'a fost încă adunată și serios cercetată așa că afirmațiile în jurul ei sunt încă simple ipoteze. E însă bănuiala foarte probabilă că dacă ortodoxia ar fi fost într'adevăr o „mare realitate populară“, ea s'ar fi roslit cu atâta putere în creație încât sezizarea ei s'ar fi produs instantaneu; ce-

éace am văzut că nu s'a întâmplat în fapt, întreaga cultură populară plutind — din punctul de vedere al ortodoxismului — într'o mare de serioase și grave îndoieli.

Ultimul argument în sfârșit, pe care ortodoxiștii îl aduc în sprijinul ortodoxiei noastre populare, e existența unei „*vechi culturi românești aproape exclusiv religioasă*” în legătură cu care punem și argumentul atât de iubit de d-l Dragnea: sufletul românesc a dat pe un *Petru Movilă* autorul *Mărturisirii ortodoxe*, crezul diferențierii întregului ortodoxism de apusul catolic sau reformat.

Nu mai voim să arătăm gradul și forma de religiozitate a „*vechii culturi românești*”, nici să subliniem faptul că în genere culturile, la începuturi, sunt religioase, ci vom remarca numai că argumentarea de mai sus pornește dela o constatare ce pare evident axiomatică, dar care în fapt nu e decât problematică: autorul argumentului crede că orice mișcare culturală trebuie numaidecât să fie expresia unui suflet popular. Socoteala ce se face e, într'adevăr, aceasta: avem o veche cultură religioasă, care trebuie să fie expresia sufletului popular și cum această cultură e ortodoxă urmează că sufletul care a generat-o să fie la fel. Dar, cum spuneam, argumentul nu e valabil ca principiu. Nu orice mișcare culturală e exponentul sufletului popular. Să mai dăm exemple? Grecismul începutului literaturii românești, italianismul lui Heliade, „modernismul” grupului Macedonski și întregul modernism dela „Viața nouă” și până azi, n'au avut nici un contact cu sufletul popular și deci n'au fost expresia lui. De altfel poporanismul, în înțelesul de solidarizare a culturii cu sufletul popular, și-a avut origina tocmai în frica de înstrăinare a culturii românești ce tindea să se pună în consonanță cu apusul fără să-și fi asigurat o bază autohtonă. Ceeace înseamnă că există posibilitatea de discrepanță între cultură și sufletul etnic.

Dacă prin urmare dela existența unei mișcări culturale cu anume caractere nu se poate conchide psihologia populară dela bază decât în anume cazuri, să cercetăm cum se prezintă lucrurile în speța noastră. E vechea cultură religioasă românească expresia sufletului popular sau numai una din acele manifesări fără prea mare contact cu acest suflet cum am prezentat atâtea cazuri mai sus?

Din discuția argumentelor ortodoxiste și mai ales din răspunsurile și obiecțiile noastre, dintre cari inexistența unor fenomene ca cele rusești și suspectarea creației populare ca fiind lipsită de caracter religios sunt cele mai de seamă, ortodoxia noastră populară departe de a fi evidentă dela sine e supusă unei grave îndoieli. Pe de altă parte, cultura noastră veche e totuș religioasă în formă ortodoxă. E firesc atunci să ne întrebăm: cum s'a făcut ca sufletul popular neortodox sau prea palid ortodox în creația sa directă — cultura populară — să-și găsească o expresie adecvată ortodoxă în creația sa cultă? Nu e mai probabil să credem din nou într'o discrepanță dintre cei de *sus* și cei de *jos*, cultura cu adevărat expresie a poporului fiind a celor din urmă cum am văzut neortodoxă aproape, iar ceilalți producând o mișcare culturală fără prea mare contact cu poporul, mișcare a cărei origină și culoare ortodoxă s'ar putea explica prin consonanță cu forma religioasă a răsăritului ortodox și prin con-

DATINA

tactul fatal, cultural cu acesta. (De unde urmează și gestul de solidaritate cu răsăritul ortodox împotriva propagandei reformate, din care au isvorit atâtea „Răspunsuri la catehisme“ și „Mărturisirea ortodoxă“ ce nu și-au avut origina în vreo nevoie simțită de popor de a i se lămuri credința).

Și pentru această explicație ar pleda și faptul că în veacul al XIX-lea, epoca adevăratei renașteri a culturii românești, caracterul religios a dispărut dintr'odată, simultan cu aderarea la popor a acestei culturi. Dar problema e prea mare spre a o rezolvi aci, unde am schișat numai o ipoteză ce aruncă totuși îndoiele asupra fâriei și femeinicii argumentului deducerii ortodoxiei populare din „vechea noastră cultură religioasă“.

* * *

Întreaga discuție de mai sus, interesantă atât prin dramatismul ideilor cât și prin ilustrarea a două feluri opuse de a cerceta problemele, se cere acum rezumată și prinsă în formule de încheiere.

Constatând că punctul de plecare al ideologiei gândiriste e „poporanist“, am observat că cea dintâi problemă ce se impunea spre deplină rezolvare era cea a ortodoxiei noastre populare. Am cercetat-o deci paralel cu argumentarea pe care, polemic și nesistematic, ne-o oferă d-l Crainic și am încercat să dovedim că fiecare argument pledant pentru ortodoxia populară nu e concludent învăluind-o pe aceasta într'un nor de îndoiele. Contra-argumentarea noastră constatând: lipsa unor fenomene religioase populare de amploare și simptomatice celor rusești, lipsa caracterului religios ortodox, imediat sezizabil, în creația noastră populară, soluția de continuitate a culturii românești, la început religioasă (cum era și firească) apoi în veacul făuririi unei adevărate culturi originale pierzând cu totul religiozitatea ortodoxă cu toate că prin curentul poporan se doriă și izbutiă să fie tot mai mult expresia etnicului, ceea ce demonstrează tocmai probabila inexistență a ortodoxiei populare care dacă ar fi ființat puternic s'ar fi rostit inconștient în creația populară și cultă, a s'gduit și mai mult posibilitatea ortodoxiei noastre populare pe care dacă dintr'o prudență metodologică n'o negăm, o înconjurăm totuș de umbre de îndoiele. Iar toate aceste constatări duc la o încheiere pe care lapidar o însemnăm aci: *Ortodoxia noastră nu numai că n'a fost dovedită de d-l Crainic, dar s'a arătat pasibilă de a fi chiar tăgăduită.*

O negăm însă de fapt? Aceasta nu. Pentru că oricât de întemeiate ar fi contra-argumentele noastre, ele nu îngăduie o concluzie definitivă pe care numai o cercetare metodică, aplicându-se direct asupra sufletului popular ne-o poate da. Și o astfel de cercetare doar sociologia religioasă ne-o face posibilă. (Un punct de vedere asemănător are d-l D. C. Amzăr în „Cuvântul“).

Ortodoxia sau neortodoxia sufletului popular va fi dar hotărâtă de un arbitraj sociologic. Ceea ce nu ne împiedecă să judecăm temeiurile acțiunii gândiriste, fiindcă — într'adevăr — nu ai dreptul să clădești o întreagă ideologie pe

un teren necunoscut serios, nesigur, mișcător, cum e ortodoxia noastră populară pe care din capul locului aveai datoria s'o faci evidentă, consolidând prin ea un fundament puternic, și apoi să tragi consecințe predicând o creație cultă pe baze ortodoxe găsite în sufletul popular.

• • *

Se pare însă că acțiunea „Gândirii” se legitimează și prin caracterul ortodox al creațiilor culte aparținând ultimei generații de scriitori ca și prin creația isvorită de-adreptul din ideologia revistei în chestiune,

Cu aceeași metodă de până acum a cărei obiectivitate cel puțin, ne-o revendicăm, să vedem, să cercetăm cum stau în fapt lucrurile.

Mai întâiu o observație de ordin general. Caracterul religios-ortodox atribuit ultimei generații de scriitori răsare dintr'o dată, din nimic, prin generație spontanee, abia după războiu. O recunoaște și d-l Crainic când scrie: „*În arta noastră care pretinde că reflectează (satul) — vorbesc de literatura și arta modernă — nu găsim aproape nici urmă din această mare realitate. Totuș d-l R. Dragnea crede — și noi la fel — că „în literatura unui popor ortodox, în mod real și specific, nu poate lipsi religia din reprezentarea universală a omului” („Veșnic și universal”). Fapt e însă că până după războiu cel puțin, a lipsit. Voiți explicarea? Iată-o după d-l Crainic: „unghiul sub care l-au privit (e vorba de popor) scriitorii precedenți ni se pare greșit. S'a aprofundat caracterul etnic, dar s'a ignorat caracterul lui religios”. Ceeace înseamnă, după scriitorul nostru, că artiștii își aleg în mod conștient un „unghi” sub care-și privesc poporul — ca un pictor ce-și ia orice poziție îi convine față de un obiect indiferent — și că toate generațiile scriitoricești dinainte au greșit acest unghi. Această teorie a creației, s'o mărturisim, ni se pare extrem de originală fiindcă nu ne amintim s'o mai fi întâlnit undeva. Noi știam că în creație se rostesc o serie de factori conștienți și o altă de factori subconștienți și indirect inconștienți (fiziologici) și că printre cei din urmă structura spirituală și etnică are un loc important cu toate caracterele ei, dintre cari cele dominante sunt imediat seziabile. Dacă ortodoxia ar fi intrat în subconștientul nostru național, ea ar fi însemnat unul din acele caractere ce se exprimă aproape inconștient în creație și atunci întreaga noastră literatură și artă modernă s'ar fi impregnat de „duhul creator al cultului ortodox”. Și faptul ar fi trebuit să se întâmple mai ales cu sămănătoristii, scriitorii cei mai apropiați de popor atât prin doctrină cât mai cu seamă prin descendență naturală din popor (cei mai mulți erau fii de țărani). În cazul acesta, creația artistică de astăzi n'ar mai fi apărut ca o „generație spontanee”, ci explicată prin continuitate. Așa cum se prezintă însă literatura noastră dinainte de războiu lipsită de spirit religios-ortodox, face suspectă și ortodoxia literaturii de după războiu explicabilă doar prin consonanță cu o mișcare religioasă europeană isvorită din experiența comună a marelui cataclism.*

Iată-ne dar îndemnați să cercetăm în ce constă de fapt ortodoxia literaturii noastră

stre postbelice, dacă ea există în mod real la scriitorii reprezentativi ai mișcării noastre literare din ultimul timp. Să vedem mai întâiu, proza nouă care după d-l Dragnea se circumscrie la numele lui Rebreanu, Gib. I. Mihădescu, Cezar Petrescu, Matei I. Caragiale. (Sunt ignorați ca aparținând prin concepție generației vechi: *Mihail Sadoveanu*, deși prin ultimul roman ne apare radical înouit atingând o obiectivitate ce-l pune alături de Rebreanu și Cezar Petrescu, *Ionel Teodoreanu* totuș reprezentantul tip al generației noi prin evadarea în copilărie, prin tratarea unei teme actuale ca criza sexuală a adolescenței, pe acelaș plan — din acest punct de vedere — cu Cezar Petrescu din „*Somnul*”, *Damian Stănoiu* și *Al. O. Teodoreanu* dăruitorii unui nou umor.)

Proza lui Gib. I. Mihădescu și Cezar Petrescu nu e întru nimic religioasă și ortodoxă. De altfel nici d-l R. Dragnea nu-i atribuie această calitate ci doar realism, epicism și actualism, caracterizări neutre față de ortodoxie. Despre Matei I. Caragiale, se spune că în ultima parte din *Craii dela Curtea Veche* dovedește „extaz și transcendență”, stări și tendințe comune tuturor metafizicilor mistice. *Liviu Rebreanu* reprezintă însă un caz ciudat, mai exact a sa „*Pădurea spânzuraților*” ci nu „*Ion*” sau „*Ciuleandra*”. În șirul operelor sale întâlnim un roman care atacă un caz de conștiință și-l rezolvă în preocupări spirituale, în nemurirea sufletului, cu un decor de elemente și credințe ortodoxe. Apostol Bologa, eroul romanului, refuză să-și judece semenii din *sentiment umanitar*, se *resenează umil față de perspectiva condamnării la moarte și se transfigurează de viața de dincolo*. Aceste sentimente ca și alte elemente secundare sunt într’adevăr creștine și ortodoxe. Ele trădează însă prea vizibil influențe rusești și ne pun în fața unui Apostol Bologa prea mult umanizat și creștinizat pe deasupra calității sale de Român. De aceea „*Pădurea spânzuraților*” nici n’a avut succesul lui, *Ion*” fiindcă aducea ceva străin de atmosfera noastră spirituală. Și apoi pentru Liviu Rebreanu cazul lui Apostol Bologa, conștiință ce reacționează față de determinismul războiului, n’a fost mai mult decât un subiect izolat, față de care n’a arătat o dragoste deosebită neabdicând o clipă dela obiectivismul său clasic.

Proza noii generații deci — d-l Rebreanu nu face, de drept, parte din ea — e atât de anemic ortodoxă încă nu poate da vreo indicație pentru fizionomia actualii generații de scriitori și cu atât mai mult nu justifică un îndreptar pentru generațiile viitoare.

E acum rândul *liricii*, care — se spune — că s’ar fi „spiritualizat” ortodox. Scriitorii citați sunt: Lucian Blaga, N. Crainic și T. Arghezi. Observăm, mai întâiu, că se trece peste numele a doi fruntași ai liricii actuale: *Ion Pillat* și *Adrian Maniu*, cari — înouți astăzi — participă la această generație cel puțin cu aceleaș drepturi ca și Arghezi și Crainic. Explicația e ușor de prins. D-nii *Ion Pillat* și *Adrian Maniu* au avut o carieră poetică similară evoluând dela o poezie modernistă „sincronizată” aproximativ cu apusul la una autohtonă fără ca realizând-o totuș, să descopere și caracterul nostru popular ortodox. Dar să venim la liricii cari „spiritualizându-se” ortodox au devenit stegarii noii generații.

E, mai întâiu, *Lucian Blaga* pe care îl considerăm ca autenticul reprezentant al generației de care vorbim, ca unul ce a apărut și și-a dezvoltat întreaga activitate după războiu. Iată ce se spune despre Blaga: „a făcut primenirea metafizică a liricii de după războiu”. (Dragnea: Veșnic și universal) sau că poezia sa e „străbătută de fiorul existenței și pipăie pe urmele dacismului”. Subscriem și ne însușim fără rezerve această caracterizare, dar remarcăm că ea nu include ortodoxia ci tocmai trăsăturile noastre fundamentale tractice plus — adăugăm — influențe de filosofie și artă cultă ușor de înțeles la un cerebral ca d-l Blaga.

D-l *Nichifor Crainic* apoi, e citat ca unul a cărui poezie „e filtrată prin bogăția de surse ale creștinismului oriental”. Am recitat, cu dorința de a ne ilustra această caracterizare, „Darurile pământului” și am constatat iarăși, că prin patriotism și patriarhalism poezia d-lui Crainic se integrează generației sămănătoriste, pe când preocuparea religioasă e minimă și sporadică (redușă doar la cinci, șase poezii). Neașteptat de ciudată ni se pare înclinarea *naturalistă* a poetului care pentru Dumnezeu întrebuițează constant metafore ca: „putere creatoare”, „natură generoasă”, „mână creatoare”, „universalul bine”, ce exprimă mai mult o concepție filozofică decât o tehnică poetică. Dar poezia aceasta ne mai rezervă două surprize ce contrazic ideologia poetului. Prima ne-o oferă „Un cântec de-o zi” în care se poate vedea simpatia antilatinistului Crainic pentru... latinitate. (Eră pe vremea când nu ironiză încă „legenda latină”)

„Fermecătoare oază latină 'n răsărit
„Atâți aduși de vânturi ai strâns și i-ai umbră
„Ce caldă 'n ocrotire, ce darnică în roade.

Iar a doua surpriză ne-o prilejuiește „Mânăstirea” în care ideologul subordonării etnicului religiosului face loc poetului ce crede contrariul.

„Mânăstire, cuib de aur al războiniceii istorii,
Dă-ne sufletul din tine de evlavii și de glorie
In puterea și credința dorului pe care-l porți
Vor luptă cu noi alături milioanele de morți”.

Dar, nu voim să ne-amuzăm punându-l pe poetul Crainic să combată pe ideologul cu acelaș nume. Faptul pe care-l reținem e constatarea că nici în poezia d-lui N. Crainic nu găsim acea „adâncă realitate populară” ortodoxă, poezia conținând doar accente religioase sporadice. Și cu această încheiere ajungem la *Tudor Arghezi* care deși „face din biserica ortodoxă rotândă un obiect de atac pamfletar”. (R. D: Veșnic și universal) să-l socotim totuș sincer cel puțin în poezie, unde se arată ca fiind poetul creștin al literaturii românești. Admițându-i dar, cum spuneam, sinceritatea, d-l Arghezi singur — oricât de mult ar fi prețuit de unii — nu poate justifica o întreagă ideologie și acțiune față de care scrisul unui Gib. I. Mihăescu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Al. O. Teodoreanu, Damian Stănoiu, Ion Pillat și Adrian Maniu, e cu totul indiferent pe când alături de ea întâlnim în creațiile lui Rebreanu, Crainic și Blaga doar accente răslețe.

DAȚINA

Cât despre creația expresie directă a influenței „Gândirii”, ea se reduce exclusiv — în ordine literară — la *Sandu Tudor*, iar în plastică la desaturile lui *A. Demian*, restul rezumându-se doar la o ideologie mai mult sau mai puțin literaturizată.

Despre Sandu Tudor se poate spune că nu e lipsit de talent, că reușește câte odată să ne surprindă fiori de emoție, dar că în cadrul temelor ortodoxe și sub imediata dependență de ideologia gândiristă, n'a realizat nimic.

Iar *A. Demian*, atât de iubit la „Gândirea” care-și „împodobeste” de ani paginiile cu liniile sale bizantine, e pentru aproape întreg publicul cititor al revistei o curiozitate de muzeu și pentru noi o exemplificare dureroasă a nesincerității în artă. Într'adevăr în rigiditatea liniilor bizantine, d-l Demian încearcă să cuprindă subiecte religioase, istorice, ba chiar contemporane cu o stângăcie și naivitate manierată ce deconcertează. Câte odată chiar, încercând să aplice stilul bizantin la subiectul contemporan, reușește să dea produse din cele mai umoristice, adevărate pledoarii ironice împotriva „Gândirii” însăși. Amintiți-vă numai desenul ce ilustrează nuvela „Palace” a lui Cezar Petrescu (din VIII, 3) schișând în aceleași linii țepăne de bizantinism... un balet girls-tip. E într'adevăr umoristic și compromișător pentru arta ortodoxistă.

Alte producțiuni ortodoxe ale „Gândirii” nu cunoaștem afară de ideologie și iar ideologie, polemici și manifeste, cari toate la un loc nu izbutesc să ne dea nici poezia religioasă, nici romanul, nici drama ortodoxă.

Pentru motivul de atâtea ori amintit aci: ideologia revistei nu-și are o bază solidă și sigură în sufletul românesc ci e produsul unor voințe conștiente cari niciodată nu vor crea o producție originală.

Întoarceți-vă puțin privirea spre Rusia. Ideologia și creația ei cultă, solidare ambele, sunt impregnate de spirit ortodox. Găsim acolo teologi sau filosofi religioși (ex.: Episcopul *Teofan* „marele cărturar al ascetismului”, *Alexei Homeacov* „tâlcuitorul autentic al conștiinței pe care Biserica Răsăriteană o are despre esența sa proprie” cum spune Arseniev, Florensky, etc.) artă plastică bizantină mai ales iconografie și comentatori ai ei ca principala Eugen Trubețkoi, literatură cu fond și concepție ortodoxă realizând până și tipurile populare religioase ca „stareții” (vezi *Zosima* din „Frații Karamazoff”) sau tipul smereniei în *N. Ljeșkov* etc.

Dar, ni se va răspunde că n'am avut încă răgazul unei creații ortodoxiste, obiecție pe care a și ridicat-o d-l Dragnea. Vom replica însă că o „adâncă realitate populară” nu așteaptă să fie descoperită, ci se evidențiază spontan cu siguranța și amploarea unei forțe naturale așa cum s'a întâmplat cu sentimentul eroismului, paseismului, cu autohtoma și simțirea naturii cari toate au fost recunoscute dela începutul renașterii noastre literare. Că ne-am dori și noi spiritualizarea literaturii prin duhul creștinismului autentic, primar, tradiționalist și viu al ortodoxiei, e dela sine înțeles. E însă iarăși adevărat că faptele ne cam opresc s'o credem. Se pare că fenomenul acela de bavarism remarcat de Gaultier

și stimulat de o întreagă mișcare religioasă străină a unor gânditori ca Massis, Benda, Maritain, Keyserling și Berdiaeff, și-a întins aripile ironice și asupra „Gândirii“.

* * *

Cum judecăm dar, în lumina discuției de mai sus mișcarea pe care ortodoxismul „Gândirii“ a încercat s'o înscrie în cultura românească dându-i în ortodoxie un factor de importanța latinității și socotind că „sinteza noastră nu poate fi decât bizantino-latină“ ?

Firește, dezvoltările precedente duc fatal la scepticism. Fără fundament sigur în sufletul popular prin îndoiala gravă care planează asupra realității ortodoxiei sale și nejustificată de creația ei actuală, ideologia „Gândirii“ n'a avut și nu poate avea răsunet și deci nici calitatea de a prescrie norme culturii românești.

Nu vom tăgădui totuși buna credință și talentul cu care această mișcare a fost condusă.

Al. Dima.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Efect de Toamnă.

Cu sboruri scurte frunzele se scutur....

Prin colbul de lumină aurie
Îmi par avânt înfrânt de bucurie ;
Ori — călătoare — sufletele florilor
Sub vălul zdrențuit al norilor.

Miresmele verii totuși mai stăruie
'n suflet și zările toamnei le năruie....

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Îmi amintesc de seri cu gene ude
Privindu-te cu ochi măriți de stele,
Când tu, cu pași mărunți prin erburi crude
Făceai culcușuri gândurilor mele ;
Îmi amintesc de luncile în floare
Când fluturi-s petale zburătoare
Și păsările gheme de suspine...

Și mânat de biciul dorului de tine
Plec năuc să rătăcesc pe căi pustii
Și de covorul greu de frunze moarte
Să culeg mănunchiuri de amintiri vii...

Gherghinescu-Vania.

ARTĂ...

...s'a oprit lângă fântină.

Cei doi nuci mari, colorați cu verde crud, pun o pată grea de umbră pe covorul de iarbă, iar în aierul înferbîntat plutește mireasma lor răcoroasă și amară...

A lăsat să-i cadă în iarbă, una câte una: cutia cu vopsele, elegantă și lustruită, tripiedul vînjos și „puțin barbar“, șevalețul cu inscripția aurită „Cartea Românească“, chasseile rase proaspăt cu glas-papier... și s'a întins alături obosit și înferbîntat.

Cald, cald tare...

A scos o batistă cadrilată, și-a șters insistent nădușala supărătoare și c'un deget dresat și-a scuturat praful pudrat pe haine.

...Zăduf. Căldură de șes, prăfuită și cu sticliri de cioburi de sticlă.

Acum deabea simte mulțumii răcoarea și aroma înviorătoare a nucilor.

Se întinde necuviincios — nu-l vede nimeni! — și cască...

Pălăria, nebăgată deloc în seamă, s'a rostogolit vagabondă în iarba fragedă și înflorită.

A așipit?!

...O boare de vînt venită dinspre pădure, îi împrăștie obraznic părul în toate părțile, ca paele depe-o căpiță...

A deschis pleoapele și-a privit cerul pînă'n fund, în fund... E transparent.

S'a ridicat într'un cot; privirile lui leneșe, se plimbă adormite pe drumul tras cu creionul printre arături, aruncat peste-un podeț, oprit în cale de-un cot de pădure, și tocmai departe, departe... lîluit de câțiva plopi, care sprijinesc cu umerii zarea... Pe margine, profiluri de fîntîni, ale căror furci sprintăre și mândre, înțepă cerul...

A închis pleoapele, cu toată lumea de imagini în ele...

A așipit?!...

..Un pas cu foșnet de mătăasă, a spart tăcerea în lăndări.

A ridicat pleoapele, cum ridici storul... A cercetat împrejur... și ochii i-au rămas atent uimiți la fîntînă.

O față.

E întoarsă cu spatele și apleacă pe marginea fîntîinii; voinică, trage de funie, în afară... Cumpăna scîncește supărător, ca un copil care s'a trezit din somn...

Privirile pictorului au rămas prinse la fîntînă de sub nuci. În ochi i se oglindește tabloul cald colorat, și pe buze îi flutură o emoție nebiruită.

...O aripă de vînt a scuturat lenes stufărișul umbros al nucilor și-a confetat cîteva frunze pălite, plicuri galbene, oficiale...

Fata s'a întors cu fața.

Privirea lui brunetă — neexistentă încă pentru față — a pornit turburată să facă o trăsătură invizibilă de unire între ei, punte luminoasă... Acum, a prins să mîngăe plăcut, ca un fir de iarbă urechea unui adormit, chipul fetii: și obrajii albi, înfloriți, și ochii — pete umede de tuș — și gura trasă artistic c'un vîrf de penel muial în carmin...

Fata s'a aplecat, mai mult, peste marginea fîntîinii; sîinii plini și plăcut arcuiți, se luptă cu spuma de pânză a alțișii...

Privirea pictorului, luminoasă și dozală, alunecă tină și încălzită pe sîinii provocători, pe mijlocul subțire, pe linia turburătoare a șoldurilor, care se arcuește ademenitor sub pînza strînsă pe trup...

Fata a ridicat ochii și i-a surprins deodată privirea... Obrajii i s'au împurpurat — ca merele domnești pîrguite — a plecat ochii sfioasă în jos, și cu mișcări stîngerite a luat cofa și-a plecat...

El s'a ridicat sprinten, iar glasul încîntător bărbătesc a fugit în urma ei pe cărărușa dela fîntînă, și-a prins-o din urmă, pe drum...

— ...îmi dai să beau?

Fata s'a oprit din drum și i-a întors o față mai îndrăzneală, în care tremură dulce un zâmbet, o ață subțire de beltea...

— Îți dau!

Pictorul s'a apropiat, și-o cercetează; a luat cofa din mîinile fetii, a strîns rolunjmea ei umedă și răcoritoare în palmele lui ferbinți, apoi ușor, a atins cu buze arzătoare, fața senzuală a apei...

Acum e rîndul ei să-l cerceteze. Pe sub gene îi alintă delicat ceafa voinică, pletele negre și buzele pline, bune de sărutat...

Cel care bea, îi surprinde ștregar privirea, în oglinda lucie a apei din cofă. Cînd a ridicat capul însă, fata se uita liniștită, în zare...

Ștergându-și gura:

— Cum te cheamă?

-- Florica!

— Florica?! Frumos nume!

Tace.

Și ea tace.

Tăcere incomodă

Și nu te-am mai văzut pe aici!

Ea cu o prindere rău stăpânită:

— Eu te-am văzut:

— Da?! Pe unde?

— Pe-aici pela noi! Pe câmp, prin pădure, prin poiană...

— Și tu știi ce făceam?

Ea dă afirmativ din cap.

Atunci lui i-a trecut prin ochi o scîntee vie, care s'a mistuit ascunsă...

— Tu ai vrea să te fac în culori?

Fata și-a oprit ochii într'ai lui... și s'a îmbujorat; i-a plecat în jos. Deliberează; o clipă, două, trei...

Iute:

— Colă'n luncă!

Și-a repezit cofa, și-a dispărut...

* * *

...In luncă răcoare potolită.

Pictorul și-a răcorit iar fața cu batista cadrilată și-a început: să desfacă șevaletul, să prindă pânza, să umple paleta c'un curcubeu de culori.

Dar mișcărilor îi sunt leneșe; e preocupat în altă parte...

Așteaptă...

Așteaptă iar...

O umbră s'a desprins din frunziș.

E silueta fetii care a venit spre dânsul. A inventariat cu privirea toate obiectele înșirate și s'a așezat cuminte, pe iarbă.

...De sus, de printre frunze, plicuri de lumină aurie îi pun pete colorate pe umeri, pe sîni, pe genunchi...

El o privește animat.

Tăcere...

...Cărbunele alunecă fugărit pe pînză, și-și lasă urma neagră din care se desprinde: o gură, un năsucior, bucle inelate...

El o sughe cu ochii, ca pe-o bomboană; ea își ține ochii în jos. Capul și-l mută neglijent...

S'a dus către dînsa:

— Vrei să stai cuminte?

A luat-o de bărbie și i-a ridicat capul mai sus.

DATINA

Fata zîmbește, zîmbește...
Pe urmă, a prins-o de braț, a îndreptat-o...
Dar inevitabil... căldura brațului ei plin și rotund, l-a oprit...
O senzație turburător de moleșitoare i-a oprit și mâna pe brațul
fraged, delicios...
Și pe dînsa a furat-o liniștea nostalgică a luncii, locul ademenitor
al umbrei, o moleșeală plăcută, dulce...
Două brațe mușculoase, au prins-o puternic...
A protestat moale...
Tăcerea fulguesește peste ei.
Tîrziu, tîrziu...
...s'a ridicat din iarbă, și-a aranjat părul desprins, altița descheiată...
Și iute s'a mistuit în umbra frunzișului, pe unde a venit...
El a urmărit-o cu privirea, gînditor...
Pe urmă a întors capul spre tablou și l-a privit, l-a privit mult,
mult și atent...
Cu vocea joasă a mormăit:
— Păcat de tablou! Ce mai model!...

V. Damaschin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ELEGIE RUSTICĂ.

Pe-un drum de noapte lung și greu,
Impovărat un car cu boi,
Se tînguia din roți mereu :
„Ce cale grea, păcat de noi !“

Și'n noaptea sură lăcrimînd
Prin frig, prin sloată lîngă jug,
Plăvanii rumegau în gînd :
„De n'ar mai fi nici car, nici plug !“

Iar ochii ridicînd spre cer
Un biet bătrîn ofta mereu :
„De bir, de foame și de ger
„O, să mă scape Dumnezeu !“

Și cum pășiau bătuți de vînt
De-alungul nopții 'ncet și rar,
Parcă pășiau într'un mormînt
Deschis, și om și boi și car...

Ioan St. Molea.

Legende și cântece minunate din Podlachia*)

— PREZENTARE —

CÂND subțimboldul romantismului — la jumătatea veacului trecut — poezia populară fu desgroată pretutindeni ca o valoare artistică specific națională, intelectuelii timpului se opriră cu mare entuziasm mai ales, în marginea calității estetice a acestei producțiuni. La noi de pildă, un Vasile Alexandri se îngrijă să dea un ulim lustru de artă perlelor care purtau adesea urmele molozului de unde fuseseră pescuite. El accentuă astfel valoarea estetică a poeziei populare și nu semnificația ei documentară.

A fost perioada romantismului folkloric a stăpânirii frumosului nou, firesc, simplu și pitoresc.

I-a urmat epoca studiului savant al folkloriștilor ucigători de poezie, dar iubitori de analize și disecții anatomice cu metode... științifice. Valoarea artistică a poeziei populare a fost tot mai mult neglijată, până la uitare aproape.

Și totuși în clocotul vieții contemporane, între sgomotul mașinii și cartea scrisă în ritm de bolnavă nervozitate, poezia populară așterne pajști de verd, colțuri de cer azuriu, insule de pace și senin unde totul e sănătos și firesc ca 'n ziua dintâiu a creației.

E sentimentul pe care l-am încercat la lectura „*Legendelor și cântecelor din Podlachia*” care lese și prelucrate de *Mario Kasterska*, o publicistă poloneză care a lucrat mult pentru relațiile culturale polono-franceze.

E un mănunchiu de poeme în proză, un pitoresc buchet de flori de câmp îngrijite de o mână urbană care însă nu le-a ucis parfumul, ci dimpotrivă i-a adâncit esența cu grijă de a nu-i pierde farmecul, o fericită imbinare de sănătate naturală, de simplitate grațioasă, firească și de gând uneori ușor întristat, melancolic numai, alteori greu îndurerat isvorit din cețurile tainice ale sufletului slav; o poezie, naivă și suavă ascunzând între ghirlandele ei de imagini tâlcuri pline de înțelepciune și sfaturi bune pentru viața de toate zilele.

I tr'un cuvânt, un aliaj de poezie, filozofie și etică populară naiv și grațios prezentat și tocmai prin aceasta artistic. Se simte, firește, mâna *Mariei Kasterska* ce a lustruit — ca Alexandri odinioară producția populară organizându-i compoziția și rafinându-i ușor sfilul.

*) *Marya Kasterska: Légendes et contes de Podlachie Leroux, 1929,*

Dar toată această entuziastă prezentare nu poate prinde farmecul de nespus al unor poeme ca „*Legenda sufletelor*”, „*Legenda visului*” și „*Pescuitorul de perle*”. Le traducem dar, convinși că vor străcura în sufletul cititorului fiori de rară emoție.

LEGENDA SUFLETELOR.

CÂND Dumnezeu Tatăl creă pe oameni, creă de asemeni o anume cantitate de suflete pentru ca fiecare să-și aibă pe al său.

Numai că, atunci când oamenii veniră în fața Lui, Creatorul băgă de seamă că erau mai mulți oameni decât suflete.

Dumnezeu Tatăl se puse pe gânduri. Barba albă îi recăzu pe piept. Pe un tron de aur stând, în mijlocul soriilor și stelelor, caută leac răului.

Dar eră Dumnezeu și Dumnezeu găsi repede leacul. Și porunci să vină arhanghelul Mihai cu minunatul său paloș strălucitor, nou pedeantregul.

Și când arhanghelul veni, Dumnezeu Tatăl luă paloșul și tăie fiecare suflet în două.

Și dădu jumătatea fiecărui suflet unei femei și cealaltă jumătate unui bărbat.

Apoi bărbații și femeile se răspândiră în toate părțile.

Din aceea clipă însă, fiecare bărbat își caută femeea care i-a luat jumătatea sufletului și fiecare femeie bărbatul cu jumătatea ei de suflet.

Și câteodată sufletele se regăsesc și o fericire infinită le cuprinde atunci.

Dar vai, de cei ce nu și-au găsit niciodată jumătatea sufletului. Și mai ales vai de cei ce regăsind-o, au trecut pe lângă ea.

Căci vor porcede triști și singuri în viața veșnică.

LEGENDA VISULUI.

REGELE Regilor, prea grațiosul Rege, Regele Soarelui, stă pe un tron de aur, împodobit cu pietre prețioase.

„Eră foarte bătrân, acest mare Rege.

„Dar se ținea bine, drept, rigid, superb.

Cum se cade unui Rege.

Cu toată ziua călduroasă de vară, purtă o mantie grea de catifea purpurie căptușită cu hermelină.

Pe pieptul său strălucia o cruce de diamante, prinsă de un lanț de aur, ce se pierdea în barba albă a monarhului.

Figura regelui păstră imobilitatea unei statui.

Doar mâna-i scutura câteodată cu un gest nerăbdător coamele minunate ale leilor, cúlcați pe ambele părți ale tronului regal.

Sala erà imensă, goală și friguroasă,
Afară mureai de căldură,
Dar grelele draperii roșii nu lăsau să pătrundă în sală nici-o rază solară.

Și o astfel de liniște domnià aci că s'ar fi auzit și sbârnăitul muște-
lor dac'ar fi fost.

Deodată ușa se deschise și Astrologul intră în sală.

Astrologul erà foarte bătrân, slab și pleșuv.

Figura sa cu ochi tulburi, cu fruntea plină de riduri, trădà o viață lungă și trudnică.

O păcătoasă de mantie, plină de găuri și pete, acoperia corpul său încovoiat.

Pe pragul ușii se opri și se apucă să bată cu fruntea parchetul sălii.
Regele făcu un gest nerăbdător.

„Vorbește, îi porunci.

Și Astrologul vorbi :

„O, Rege al Regilor, o Rege atotputernic, Rege al Soarelui, Rege...”

— „Vorbește, întrerupse monarhul.

„Rege, fie numele tău în veci slăvit.

„Am căpătat porunca să descopăr cauza boalei fiului tău pe care toți doctorii îl și părăsiseră.

„Am intrat în camera sa, în timpul nopții, când cele șapte stele străluciau deasupra capului său... și am dibuit cauza boalei sale...”

Astrologul se opri, ezitând.

„Vorbește” porunci Regele pentru a treia oară.

„Prințul... se stinge... de dragoste...”

Figura regelui deveni radioasă. El începu să râdă.

„Întinde-mi mâinile tale, o fiu de femeie, pentru ca să ți le umplu cu aur. Căci dacă prințul se stinge de dragoste, va fi curând lecuit.

„Dacă acea pe care o iubește e încă fecioară, va fi soția lui înainte de schimbarea lunei.

„Dacă e măritată, voi declara războiu primei țări vecine. Soțul ei va lupta în primele rânduri și va cădea acoperit de glorie, în prima luptă. Și noi vom sărbători în acelaș timp cu funerarile sale, căsătoria Prințului”.

Dar Astrologul îngâlbeni :

„Rege al Soarelui, zise el cu o voce tremurătoare, nu se poate căsători decât cu o femeie ce trăește”.

Fu rândul regelui să pălească.

„Cum ? strigă el. Atunci femeea aceasta, idealul fiului meu e moartă ?”

„Oh, nu, răspunsese Astrologul. Ea n'a putut să moară fiindcă n'a trăit niciodată.

„O văd înainte” mi.

„Are față pală și fermecătoare a Magdalenei, pasul ușor al Evei, părul bogat și negru, ca strugurii copti și ca părul Rebecăi, gura dulce și tristă a Suzanei.

„Și totuș, această femeie nu e nici Magdalena, nici Eva, nici Rebeca, nici Suzana“.

— „Numele său?“ întrebă Regele.

Astrologul se înclină adânc și sfârși pe șoptite :

„Se numește... „Visul!“

* * *

Prințul călătorește.

Plictisit de a tot vedea înainte-i câmpii verzi, sate și orașe pline de oameni, cumpără o frumoasă barcă albă, ca o lebadă, și se dăruie apelor.

Prințul călătorește zi și noapte.

Câteodată, la ora amurgului, aruncă vâslele și-și întinde bratele spre cer, și stelele singure văd lacrimile ce-i strălucesc în ochi.

El șoptește :

„Draga mea, unde ești?“

„Să te cauț printre florile câmpului, printre mărgăritarele mării?“

„Mi se spune că nici nu ești;“

„Mi se spune că nu ești decât visul meu,“

„Mi se spune că nu ești nicăieri.“

„Și totuș...“

„Și totuș te simț, te cunosc, te văd.“

„Te văd în visurile mele când vii să-mi farmeci tristețea.“

„De câte ori n'am simțit mâna ta răcoritoare pe fruntea-mi arzând de friguri?“

„Te cunosc atât de bine,“

„Că dacă cineva te-ar ascunde în mijlocul a o mie de femei,“

„Ce ți-ar semăna ca surorile,“

„N'aș pregetă o clipă“

„Să merg drept spre tine.“

„Cunosc surăsul, privirea, vocea ta,“

„Te cunosc atât de bine,“

„Că dacă li s'ar schimba ceva mai neînsemnată calitate,“

„N'ai mai fi tu.“

„Dar, draga mea, unde ești?“

„Vino, căci fără tine mă sting de tristeță“.

Deodată, ridicând capul, văzu în față-i umbra unei stânci mari ce se înălță în mijlocul valurilor.

Pe stânca aceasta se ridică un palat regal, mândru și frumos;

O terasă eră suspendată deasupra apelor,

DATINA

O terasă acoperită de iederă și căprifoiu,
Strecurată printre zăbrele, o micuță³ mână de femei îi întindea o floare.

* * *

Dintr'o săritură, el fu pe terasă și, în genunchiu, privi Regina necunoscută.

Da, eră ea.

Eră aceeași figură liniștită și pală,
Aceleași mâini albe, triste și fără putere,

Aceeași gură nesfârșit de dulce,

Cu 'ncrețituri de nespusă amărăciune,

Acelaș păr bogat și negru, ca strugurii copți.

Și când tocmai se pregătia să deștepte pe Regina adormită, un gând îngrozitor îi pătrunse mintea.

Și dacă această femeie, această femeie a visurilor sale, îi va vorbi cu o altă voce?

Dacă-l va privi cu alți ochi?

Nu va fi atunci sfârșitul, moartea tuturor viselor sale?

N'ar fi mai bine să plece, să păstreze cel puțin icoana idealului său, iluzia iluziei?

Regina se mișcă, ușor, ca și cum se pregătea să se deștepte.

El se plecă atunci spre ea și-i luă floarea din mâini, Cluj

Apoi sări în barca,

Pe care o împinse departe, foarte departe...

Și când întoarse capul pentru ultima dată, văzu cum mâna micuță dispărea printre grații.

Și i se păru că i-a luat totul, totul,...

Tot ceea ce i-ar fi putut lua.

PESCUITORUL DE PERLE.

”**T**INERE, pentru ce răfăcești pe țărmul pustiu și tăcut?

„Vino cu noi să pescuim perle.

„Ne vom reîntoarce înaintea amurgului în casele noastre calde și liniștite.

„Vino cu noi să pescuim perle.

„Soțiile ne vor ieși întru întâmpinare, bucuroase.

„In cosițele lor aurite, în cosițele lor negruțe, vor pune flori albastre și galbene!

„Vino cu noi să pescuim perle.

— „Pescari, depărtați-vă, duceți-vă singuri să căutați perle strălucitoare.

„Eu voi rămâne singur pe țărmul pustiu.
„Pe unde nimeni nu mai trece,
„Și dacă oamenii trec pe departe, seamănă doar cu umbrele lor.
„Pescari, am găsit odinioară, pescuind ca voi, o perlă minunată.
„Și poate n'a fost o perlă.
„Poate a fost o simplă piatră,
„Pe care lunecă o rază de lumină.
„Da, desigur, eră o piatră;
„Și-am aruncat-o cu dispreț,
„Ea dispăru în unde.
„Dar străluci o clipă ca o perlă.
„O teamă nebună mă cuprinse.
„Înțelesei că eră o perlă,
„Una din cele mai rare, din cele mai prețioase,
„Și că svârlisem toată bogăția și fericirea vieții mele.
„Rămăsei aci, o dibuii, o căutai cu ochii.
„Dar nu se mai întoarse.
„Oh, cine-mi va spune dacă a fost o perlă adevărată ?
„Sau o simplă piatră ?
„Voiu ști vreodată adevărul ?
„Pescari, depărtați-vă, duceți-vă singuri să căutați perle strălucitoare.
Eu, voiu rămâne singur pe țărmul pustiu.

Marya Kastarska
In rom. de **Dimitrie Sandu.**

Pescar pe Dunăre

D. Constantinescu

In primăvara aceea...

Camaradului Lt. N. Demetrescu—Ghinea.

ERA în vremea de surdă durere și de înfrigurată pregătire războinică a primăverii lui 917. Incordarea cea mai depeurmă stăpânea pământul Moldovei.

Plecasem în dimineața aceea de Februarie, din cantonamentul nostru dela Rădeni către satul vecin din apropiere, și mergeam visător pe marginea unui iaz, pierzându-mi privirile peste apa încă înghețată.

La o răscruce de drumuri, îmi ieși înainte un bătrân înalt, cu fața pământie, cu părul alb și cu pieptul plin de medalii.

Dusei mâna la chipiu și salutai, în timp ce văile Griviței mi-se desfășurau în minte.

Bătrânul îmi mulțumi, privindu-mă cu ochi schinteelori și apropiindu-se de mine :

— Dumniezău și-ți dee sănătate, domnule ofițier.

— Și dumitale moșule ; să trăești să vezi România Mare.

— Apoi dă ; di așaia îmi mai târiesc și io ieste zâle, doar s'o'ndura Șel di sus, s'opuc ziua șea mare.

— Dea Domnul moșule. Ai trăit să vezi câmpiile Griviței și drumurile Balcanilor, acum să trăești să vezi și drumurile Nistrului și pe ale Tisei.

Mă uitai în ochii moșneagului și îi văzui mărgăritărelele ce se strecurau din colțul genelor. Rupsei făcerea.

— Moșule, dar cum îți zice dumitale ?

Moșul se'nvioră, râse cu inima plină, își îndreptă corpul și își scoase pieptul înainte. Medaliiile se cutremurară,

DATINA

— Apoi dumnieata n'oi hi șelit cântișile Conului Vasile din Mirșieși? N'oi hi șelit di Ńei zeși din Vaslui? Di Peniș, di Ținteș, di Cobuz... di Stan și di Vlad?

— ?

— Apoi cum să-mi zică? Stan a lui Vlad.

— Și care ești dumneata? Stan sau Vlad.

D'apoi di bună seamă că-s Stan, că șelălant era Vlad a lui Stan.

Mă uitai la moșneag, și par'că nu-i vedeam albul coliliu, ci părul era negru corb, pușca în mână, cușma pe'o ureche și spanga la brâu. Moșul mi se pierdu și el în timpuri vechi de vitejie.

— Apoi iaca să-ți spun poviestea.

— ?

— După și răsghisim în ghizuina turcului la Grivița, și-om pus di mămăligă, numa ială ordenul să batim înspri Racova. Și ia-o din nou la drum, pi vremi di lapoviță și glod, și înșearcă iarăși pulierea turcului. Om răsghit și la Racova și-om pus și acolo di hiertură. Numa ghine ne-om hodinit să pliecăm a doua zi la Plievna. Si-acolo puzderi di oaste moscălească și rumânească. Turcul s'o fost închis în ghizuini, și nu era chip să-l scoatim di-acolo. Și-o vint orden să-l încungiurăm, să crache di foame.

Și-om luat și noi cu Reghimentul o bucată din pază. Amu, într'o noapte s'o brodit cumpania noastră să hie în avant-post și eu cu Vlad, sintinele în doi, hăt departe în poarta turcului.

Și era o negură di nu videai la doi pași și-o umezieală di ți si muia oasele. Eu-i zic lui Vlad:

— Ști și brie Vlad, e țini flinta aiasta să-mi ștorc oghialele că-s ud tăt.

Dar Vlad râde.

— Șe brie visezi la oghialul di-acasă?

— Apoi Vlade, așa și zișe la aieste învelitori di chișoare în nume di amoniție.

— Da dă flinta 'ncoa, că'n viezi că io șuguesc?

— Bog-da-prosti Vladie!

— Apoi dă, și morții trebuiesc pominiți. Il văzuși pi Cobuz? Iiții, Ńei mai zișea din caval, dar și blăsămatul di turc îl păli în ligvă.

— ?

— Brie Vlade, brie, nu mai simt chișoarele di fel.

— Arăcan di mine, d'apoi io's mai briaz?

Imi vini să-i zic hojma o chindie s'o duduie pământul sub chișoarele miele.

— Brie Vlade, eu o s'om pun niște colțuni di Ńei buni, șe mi o dat Sultana lui Andrei Șubotariu.

— Iiiti, d'apoi cu Sultana li îi tu brie Stane, frumoasă fimieie brie, plinuță și durducăță brie Stane, și cu vino-ncoace brie. Și îi dragă Stane ?

— Ca lumina ochilor Vladie. Când ăm plicat, mi-om șliers și io doi boghi di lacrimi, da și iea iera ofilită sireaca.

Mi-o dat tri turte dulși și niște colțuni di șei groși și buni. Ia amuș îmi prindi tari ghine.

— Apoi Stane, dă și tu mai di grab, că și la mini o răsghit stropșeala. Aglaița me, mi-o dat și iea mie niște colțuni di șei călduroși.

— Gata's Vlade.

— Țini flintile Stane !

— D'apoi șe ghine că suntem doi Vlade.

— Apoi cum stă scris la riglement Stane, patru ochi văd mai ghine ca doi...

— D'apoi și patru mâni, dă mai ghine ca două.

Dar n'opucat Vlad să-și scoală colțunii din chioșoare, că o matahală tușurie si ivi în negura nopții.

— Vlade, luchii, Vlade !

— Adă flinta.

Și flintile noastre sloboziră plunghii deodată ; un răcniet și altie matahale se văzu viind.

— Nu ti da Vlade !

— Așintii Stane !

Și plunghii noști siemănau moartie în drumul lor. Dar și plunghii turșilor ni șuierau pi la urechi. Dar și noi nu ni lăsam, La un timp nu mai iera chip să li mai hurduși și zâc :

— Brie Vlade, ne răsghiește liftile, brie.

— Lasă-i brie Stane, dăi tu, dau io, dă iei. Și dăm și noi și dau și iei. M'o pălise în cușmă.

— Brie Vlade, m'o pălit în cușmă și o să capăt gutunar brie, c-o intrat aier rieșe prin a bortă.

— D'apoi io-s mai briaz ? Om rămas fără de-o ochincă, și-s cu chișorul drept belit.

Și îi trasiu un strănut di spirie pi turși.

— Noroc Vlade !

— Di șel mare Stane !

Dar turșii îi da mereu cu plunghii. Io-i zic lui Vlad.

— Vlade, dă'n ziuă Vlade, și când o videa turșii, numa doi curcani, tari mi frică c-o să tabire pi noi, să ni mânșe pi curechi călit.

Și ghine grăești Stane, hai și ni-om trage di vale.

Și ni-om tras di vale.

Când s'o luminat bini di ziuă, Comandirul Despărțirii o vint și

DATINA

ni-o strâns mânurile noastre. „Brava Stan și Vlad, numa voi doi ați spiriat pi turși di o murit douăzeși di năduh. Vă dau știri că voi scrie la reghiment să vi diea medalii și grade“.

Și inima me crieștea că io Stan și iel Vlad, n'om dat înapoi din post. Mă uitai la Vlad, dar Vlad și scărchina după șeafă și suduia di cutremura norii.

— Da șei brie Vladie?

— D'apoi brie Stane, trăbui si merg înapoi că mi-om uitat ochinca la Turși.

— Iiii, bată-ti si ti bată Vlade, dar sugubăț mai ieși.

Povestea vitejească și gluma sănătoasă a lui Moș Stan au turnat în sufletu-mi înviorare.

De atunci de câte ori îmi iese în cale vre-un moșneguț ce poartă „Trecerea Dunării“ ori „Virtutea Militară“ mă cuprinde un sentiment de pietate și cucernicie și povestea lui Moș Stan mi se deapănă aidoma, ca în primăvara aceea...

Locot. Paul Epureanu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Istoria Românilor

în cele mai noi concluzii ale ei

BCU Cluj / Central University Library Cluj
DACO-GETII.

RASA este creația mediului și a eredității. Distinctă prin structură fizică, se constituie în grupuri antropologice de sine stătătoare și fiindu-i inerentă continuitatea, durează. Totuș, rasele n'au istorie. Istoria nu cunoaște decît amestecuri etnice adaptate unui cadru geografic restrâns și întemeiate pe o tradiție: ceace numim popoare. Există atâtea rase câte diferențieri tipice se pot deduce din cercetarea structurii materiale a unităților omenești și atâtea popoare câte istorii se pot distinge. Ca element explicativ deci, noțiunea de „rasă” este impură. De multe ori își asumă transcendentalul — atunci dispăre obiectivismul — și totdeauna, realitatea — adecă tocmai factorii determinanți: mediul și ereditatea — îi știrbesc posibilitățile: în acest caz, singurul veridic, relativitatea domină. Datele filologiei trebuiesc servite cu cea mai mare circumspecție. Rătăcirile la care au dus se datoresc îndepărtării exagerate de câmpul realității și ambiției de a iscodi logic prototipuri. Nici arborele genealogic stabilit de A. Schlegel, nici al lui A. Fick; nici teoriile antropologice ale lui Retzius, grupului: P. Broca, E. Hamy, Ab. Hovelacque, P. Topinard, R. Collignon; ori explicațiile date de școala engleză: Thurnam, Huxley, Sayce, Rendall — la cari se alipește Laponge — nu sunt edificatoare căci nu cuprind în întregime umanitatea. Ca atare, pe lângă mediu și rasă, ca factori de explicație ai formelor de cultură, trebuie să se pună pe primul plan Istoria — care înseamnă contribuțiile originale ale pământului, poporului, oamenilor și evenimentelor determinându-se reciproc și acționând unitar.

DATINA

În vremea paleoliticului rasele au început individualizarea. Rămășițele manifestărilor artistice pot să evidențieze patriile diferitelor grupări omenești organizate.

Se pune întrebarea — întrucât ne privește — care au fost primele popoare ce au locuit regiunea carpatică?

Pittard, Iorga, Andrieșescu — cred că neamul Thracilor a format în timpurile preistorice cea dintâi pătură de locuitori ai ținuturilor dintre Carpații Nordici și Egee, dintre munții Boemici și Nipru. Sprijină această părere pe faptul unității de civilizație, anume: frecvența ceramicii pictate — cu protuberanțe — aproape exclusiv în Europa sud-estică pre și protohistorică și tatuajul în plastică [Andrieșescu]; pe de altă parte, pe manifestările artei țărănești de azi care prezintă între ele isbitoare înrudiri derivând din izvorul comun de inspirație thracică. Pe fondul autohton thracic s'ar fundamenta deci întreaga viață a Românilor.

Minuțioase cercetări însă, bazate pe săpături sistematice, au dus pe V. Pârvan la câteva concluzii generale care pot fi socotite definitive chiar dacă materialul documentar se află încă — în majoritatea sa zdrobitoare — sub coaja pământului. „Getica“ reprezintă o culme nu numai în știința românească, dar chiar din întreaga lume puține opere îi pot sta alături.

Și Herodot din Halicarnas observase că „geții“ se deosebesc de „Thracii“ prin obiceiurile lor. Pârvan adâncește problema. Daco-geții — deși de viață thracică — reprezintă „rasa alpină“, oameni ai fierului, care biruie pe Thracii ardeleni și înlocuiesc civilizația bronzului, înflorită — la rândul său — pe mormintele neoliticului.

Trecând în domeniile diferențiate ale culturii, deosebirile devin din ce în ce mai pregnante. Corespunzător satului românesc — ca organizație socială — Daco-geții aveau „davae“-le; ori, așezările Thracilor sudici, poartă numele de „parae“. Pe lângă toponimie, consonantismul și vocalismul „dacic“ au cu totul alte caractere decât cele thracice. [Tomaschek]. Iar întrucât privește religia, în timp ce Thracii sunt politeiști și și chthonici, Daco-geții admit henoteismul și nemurirea sufletului. Așa că, chiar numai caracterele diferențiale menționate „ne îndeamnă a considera grupul etnografic getic — dată mai ales enorma lui întindere — ca un grup special, coordonat Thracilor, așa cum erau Phrygienii și Armenii și alcătuiind împreună cu aceștia marea familie geto-thraco-phrygo-armeană, esențial deosebită de familia pannomo-illyro-macedo-epirotică“. [285-286].

Cu o mie de ani în. de Chr., Daco-geții stăpâneau în regiunea Carpatică. Prolemaeus le hotărâncește așa țara: „Dacia, getica finiuntur ab oriente desertis sarmatiae, ab occidenta flumina Vistula, a septentrione Oceano, a meridie flumine Histro-quaе patent in longitudine milia passum CCLXXX, in latitudine qua cognitum est milia passum CCCLXXXVI“. [221]; iar ca popoare ale Daciei semnaleză Anarții — așezați în N. Ardealului, în afară de cadrilaterul transilvan — și pe acelaș meridian: Predavensii, Albocensii și Saldensii din Banat; apoi, Teuriscii din N. Ardealului, Ratacensii-Racatensii — platoul ardelean dintre Târnave și Someș — Buridavensii — Burridava, la S. de R. Vâlcea — Potulatensii — Oltenia și Muntenia deluroasă — și Keiagisii — Muntenia de câmp; — în sfârșit, pe al treilea meridian: Costobocii — în:

Galiția de sud și Moldova de N. — Caucoensii — Neamț și Bacău — Cotensii — Moldova de jos — S[fi]ensii — R. Sărat, Buzău, Brăila — și Piefigii — Vlașca, Ilfov și Ialomița. Deși stabiliți în „sate“ [davae] și „așezări urbane“ destul de numeroase — numai Ptolemeus înșiră 45 de orașe, la care mai adăugă 19 găsite în itinerarii și 12 după epigrafie — puterea lor de expansiune n'a încetat, ba dimpotrivă, urmează liniile sale naturale până pe la a. 500, când rosturile daco=gete se definitivează în N. Dunării.

Dubletele și toponimia, în genere, ni-o atestă. Intr'adevăr: In N. Daciei cunoaștem Coistobocii transmontani [Marin din Tyr], Arsietai — la sud de cei dintâi și până 'n Carpați: pe Beskizi, Pie=geți și Biessoi=toși Daci; apoi orașele: Setidava, pe stânga Vistulei și Susudava. La Sud=Vest, triburile: Racatriae și Racatae — pe malul slovac al Dunării — Skirtones — spre Scirtiana — râurile: Arabon ~ Rabon [Ji...], Marus [March slovac] ~ Maris [Mureș]; și mai cu seamă localitățile: Asamo ~ Samus [Asamus], Adzizio ~ Azizis, Berzumo ~ Berzobis și Thermidava. In S. Dunării se pomenesc: regele Geta al Edonilor — între Strimon și Nestos — pe la 500 a. chr. [Perdrizet]; triburile Korpiloi ~ Karpoi [Norbert Jokl], Dioi [Thucydide] ~ Daoi=Daci; localitățile; Pulpudeva, Dakivisa — la golful astacenic din Bythina. Desudava — între Axios și Strimon, sec. II a. chr. [Livius], și Singos pe istmul Sithoniei; Iar la Nord=Est găsim tribul Carpilor — între Galiția vestică și gurile Dunării — cari s'au răspândit până la Caucaz.

Radiațiunile migratorii — foarte puternice spre N.=V., S.=V., S., S.=E. și mai slabe în spre E. și Alpi — pornind din platoul transilvan ca centru, se datoresc și deplasării nomazilor iranici — Scythi. Sarmați... — celților vestici și neamurilor germanice din N., cari au năvălit pe rând sau concomitent asupra Daciei.

Viața istorică a lumii carpatice a fost sguduită așadar prin două „catastrofe politice“: „am avea întâi înfrângerea neoliticilor cu ceramica bandată — de o parte prin incizii, de alta prin picturi — și cari în eneolitic încercaseră — fără a reuși deplin — să se puie la curent cu nouile progrese tehnice ale armelor de bronz, de oamenii bronzului, și dispariția catastrofală a culturii neolitice pictate. Așezați în Ardeal nouii stăpânitorii robesc totul în jurul lor până în Sudul „thracic“ și în estul „cimmerian“. Ei dezvoltă o cultură remarcabilă în aceste părți timp de aproape o mie de ani. Dar pe la 1076 a. chr. — cronol. eusebiană, pentru începutul năvălirilor cimmeriene — sfârșite abia în sec. VII... — Oamenii fierului năvălesc deoparte din Alpi spre Sud=Est și Sud, de alta din Estul asiatic spre Rusia Sudică, și Minoico=Nycenienii — oamenii bronzului — sunt sfârâmași de „eroii homerici“ purtători ai armelor de fier, ai scuturilor rotunde și a civilizației dela Hallstatt și Glasinatz, cari coboară dela Dunărea mijlocie până la gurile ei și până în Creta și Asia Mică. „Celto=Umbro=Geto=Cimmero=Achaeii“ ar fi astfel reprezentanții de „rassă alpină“, pe cari istoria îi întâlnește stăpânind în Europa centrală și sudică odată cu începuturile epocii fierului: „Ibero=Ligmo=Illyro=Thraco=Delasgii“ ar fi cei biruiți. [nota 1. 39=40].

Cam cu 1600 de ani a. chr. pornesc din Asia centrală — în direcția Mesopotamia și în spre stepa Rusiei sudice — Arienii=iranieni. Ei mișcă din loc pe Cimme-

DATINA

rieni — de neam thracic probabil — ale căror valuri se îngroașe asupra Daciei pe la anul 1000. Civilizația lor nu însemna o disonanță în viața de dincoace de Tyras. „Geții“ câmpiei muntene — cu denumire grecească — sau „Dacii“ muntelui — așa cum le ziceau Romanii — între ei necexistând nici o diferențiere — au introdus ca element de întrebuițat, fierul în locul bronzului: nu avem o imixtiune ci o înlocuire prin deplasare, iar în ordinea politică „o catastrofă“ — cea de a doua și ultima.

Epoca de relativă liniște a Daco-Geților — în strânsă legătură cu vestul — se tulbură prin Scythii-iranieni, cari curmă relațiile apusene ale acestora și creiază „din Silezia și până la lacul Baical, o cultură unitară, deosebită de cea a Europei centrale“. [5]. Săpături generale, care să întemeieze definitiv știința, nu s'au făcut. Așa că multe surprize ne rezervă viitorul — mai cu seamă — în ce privește pe Scythi. Totuș, se pot stabili patru căi de pătrundere scythică în Europa răsăriteană. Primul ar trece prin Kiev, Podolia, Concești-Dorohoi, Satu Mare-Bucovina, Galiția, Sapohovo, Mikalkovo, Höckricht-Silezia, Vetttersfelde-Brandenburg; cu o ramificație — în sec. VII — spre Pusta Ungariei. Al doilea, prin: Oituz, Trei-Scaune, Odorhei, Mureș-Turda, regiunea Târnavelor și Alba de Jos. Al treilea ar urma valea Dunării, trecând prin Oltenia și oprindu-se la Adriatică; având ca semne distincte: cazanul de bronz dela Scorțaru, statueta de bronz dela Năeni, pieptenle de bronz de lângă București, lebisul ionian de bronz dela Bălănoaia, tezaurul de inele de aur dela T. Măgurele, aplicile de argint de pe un harnașament scytic dintr'un mormânt de lângă Craiova și rhythonul dela Poroina-Mehedinți. Și ultimul drum — cel de al patrulea — se poate urmări prin Dobrogea și Bulgaria, înaintând până la Marmara. Contra scythilor a trecut Dunărea — 513 — Darios Persanul. Ca rest al lor, Herodot cunoștea pe Agathirșii depe Mureș — care se thracizaseră complet. Rămâne de văzut însă dacă toate „infiltrațiile scythice par a fi de un caracter mai mult superficial și de natură trecătoare, politic-militară“ [42], iar „epoca scythică a Daciei [Hallstatt-ul] o vreme de sărăcie și decadență“ sau o „grea calamitate“. [296].

Nu la aceeași situație duceau raporturile cu lumea elenică. Stabilite încă din sec. VI, legăturile geto-grecești au croit drumuri în lungul apelor pe care — alături de negustori — străbătea arta și cultura clenă. Nord-Vestul Pontului Euxin — brâu de pașnică și luminată muncă grecească — chemă la sine pe Nordici cari, mai cu osebire în vremea elenistică, se bucurau de o distinsă considerație.

Daco-geții ajunseseră un popor strașnic: cu o țară bine definită și plină de bogății, apărată până la sacrificiu prin însuș sensul credinții lor și oțeliți în războaie neprevăzute; cu o cultură ce impunea chiar vechii civilizații grecești prin liniile sale generale, care depășiau realitatea și se îmbinau cu veșnicia și cu o stabilitate ce se bazuia pe ocupația de căpetenie, plugăria, și era sfințită prin legăturile magice dintre om și elementele naturii locale, ei înțelegeau să constituie în Centrul Carpatic un imperiu respectat și temut.

Cel mai mare dintre conducătorii de armate în antichitate — Alexandru Macedon — trece Dunărea la 335, după ce învinge pe Odrizi și pe Triballi, și ajunge în regiunea Argeșului de jos. Ptolemacus Lagi evaluează armata daco-gețică la 4000 de

călăreți și 10.000 de pedestrași. Semnalează întrebuințarea monoxilelor. Vede cetatea Geților și lanurile înalte de grâu. Daco-Geții sunt biruiți, solii lor cer pacea și Alexandru se întoarce copleșit de prăzi.

Al doilea război — la 327.26 [326.25: Possenti] — îl poartă Zephyrion, „gubernatorul Thraciei pontice“ și general al lui Alexandru, dar armata lui este distrusă în „regiunea Moldovei sau Basarabiei sudice“. [50].

Se cunosc doi regi geți în vremea de care ne ocupăm: Atheas în sudul Basarabiei și „rex Istriarum“ — nenumit — în Dobrogea nordică. Kothelas — a cărui fiică Meda ținea pe Filip — pare a fi Bess, după nume. Istriarii atacă pe Atheas — care, strâmtorat, cere ajutor lui Filip“. Intre timp regele dobrogean moare și Atheas pune stăpânire pe teritoriul adversarului, de unde — cu mare greutate — îl isgonește Filip, care reușește să-lucidă. Dar și regele macedonean este învins de Triballi la întoarcere, i se ia prada și lucrurile rămân neschimbate la Dunărea de jos.

Secolul III are o îndoită însemnătate pentru istoria poporului daco-geț: atunci năvălesc în număr covârșitor Celții și tot atunci se urcă pe tron Dromichaites, datorită căruia se atinge o maximă în viața neamului său.

Celții urmează două drumuri: unul pela miază noapte de Carpați, pe Nistru, până la gurile Dunării și Borysthene [Teuriscii-N, Britolagii-E; cari aduc pe Skiri și Bastarni — neamuri germanice]; și altul pe valea Dunării — făind Thracia și Grecia și ajungând până în Asia-Mică. [Scordiscii-Singindunum, S-V]. Prin La Tène civilizația carpatică reintră în sfera sa naturală de raportare la Vest.

Dar războaiele nu încheiază.

La 301 în Lupta dintre Lysimachos și Dromichaites, primul este învins și fuge iar fiul său — Agathocles — făcut prizonier. După 9 ani — 292 — Lysimachos e prins și Agathocles mijlocește pacea. Sunt duși în cetatea Helis [în Bărăgan poate fiindcă lipsește apa] și ospătați domnește, alături de masa rustică a Geților. Dromichaites se căsătorește cu fiica lui Lysimachos.

Orientarea daco-gețică spre S-V se datorește și presiunilor sarmato-bastarne — domolite puțin de Orles — dar dela un timp, altă cauză trece pe primul plan: ofensiva romană în Balcani.

De două ori Cloilios se înrolează în armatele lui Perseus contra Romanilor și în ambele cazuri se retrage din front căci nu i s'au dat — după învoială — cei 1000 de stateri de aur și fiecărui călăreț câte 10 iar pedestrașilor câte 5.

După cucerirea Macedoniei de către Romani, Daco-Geții vor fi la Roma totdeauna de partea celor cari respectă „autonomiile locale orientale“ [Pompeius și Antonius] și contra „imperialiștilor desnaționalizatori“ [Cezar și Octavian August].

Intre 141 în. chr. și 98 d. chr., Scordiscii, Thracii, Dardanii și Daco-Geții poartă lupte înverșunate cu Romanii.

În 74 C. Scribonius Curio bate pe Dardani și ajunge la Dunăre. După un an Lucullus Varro învinge pe Bessi, dar în 72-71 se lovește de Geți — ale căror „davae“ se înșirau — ca un zid de cetăți — și pe dreapta fluviului.

Punctul de rezistență consta acum în noua organizație a Daco-Geților Nord-du-

DATINA

năreni, căci: „Boirebista=gețul, luând conducerea națiunii sale, a ridicat pe oamenii aceștia înrași de nesfârșitele războaie și i-a îndreptat prin abțință și sobrietate și ascultare de porunci, așa încât în câțiva ani a întemeiat o mare împărăție și a supus Geților pe toți vecinii; ba era de mare primejdie și pentru Romani, pentru că trecea Dunărea fără să-i pese de nimeni și prăda Thracia până în Macedonia și Illyria, iar pe Celții cei ce se amestecaseră cu Thracii și cu Illyrii i-a pus în cu totul și pe Boii cari ascultau de regele Critasiros, precum și pe Taurisci, i-a șters de pe fața pământului“. Straba. [75]. Cu el însemnăm al doilea punct de maximă în viața străbunilor noștri.

Granițele împărăției s'au consolidat. La V. atingeau Alpii Norici și cadrilaterul boem; la S. Munții Anarților, Dardanilor și Haemul; la E. Pontul Stâng și Borystenele; la N. se fixa pe crestele Carpaților galițieni. Ca formație politică — își avea „pivotal“ în Ardeal, ca regat „prin excelență danubian“ — își situa un prim centru de capitală în Banat, Oltenia sau Muntenia: poate Arcidava — Argedava — Argesis. C. Jullien găsește că numai două figuri covârșitoare cunoștea Europa timpului prin strălucirea, vitejia și înțelepciunea lor politică: Ariovist în Galia-celtică și Burebista în Răsăritul Carpatic. Într'adevăr, după luptele victorioase date în unire cu Bastarnii contra lui Caius Antonius — Burebista se măsoară singur cu Cezar la anul 44. Odată cu moartea împăratului roman însă, o conspirație a pus capăt vieții lui Burebista, care „crease“ între 60 și 48 un imperiu danubian de o extraordinară putere, ai cărui conducători vor urma și pe viitor orientarea vestică a politicii de stat inaugurată de marele lor înaintaș.

După moartea lui Dromichaites, Scorylo, Șeful Daco-Geților, nu a încercat să atace pe Romani. Dimpotrivă, se vorbea de căsătoria Iuliei — fiica lui Augustus — cu Cotiso și aceea a fiicei acestuia cu Împăratul. Legăturile de rudenie nu s'au contractat și s'a trecut la război. La 29 Dicomis — regele Geților de Sud Est — trece Dunărea împreună cu Bastarnii, supune pe Moesi, bate pe Triballi și Dardani și pustiie țara Dentheleților. Crassus însă îi împrăștie, omoară pe Deldon, regele Bastarnilor și continuă luptele în anul următor.

Dapix [Capidava=Carsium] atacă pe Roles [Durostorum=Abritus=Axiopolis]. Crassus ajută pe cel din urmă. Burgul lui Dapix cade prin trădare și acesta se sinucide. Soldații săi se închid în cetatea Keiris, unde sunt zidiți. Romanii atacă și pe Geții lui Zyraxes apărați în cetatea Genucla, al căror șef fugise la Scythi. Așa că la 4 Iulie 27, Crassus triumfa „ex Thraecia et Geteis“ [90]. Odată cu invazia sarmatică regatul lui Dicomis decade. Cotiso însă devenise o primejdie pentru sudul roman.

La 4 d. chr. [16 a. chr.: Premerstein], Sextus Aelius Catus, trece 50.000 dintre „barbari“ în dreapta Dunării. La 6-7, Sarmatii — ajutați de Daci — prădă Moesia, și Dobrogea devine o țară Sarmatică. [Ovidiu]. La 10-12, Dacii pustiesc Pannonia; Tiberius Claudius Nero — trimis de Augustus din Gallia — restabilește liniștea. La 11 Dacii și Sarmatii pustiesc Moesia; Cn. Cornelius Lentulus îi aruncă înapoi peste fluviu. La 12, Geții atacă Aegysus=Tulcea, Rhoemetalces — aliatul și paznicul Romanilor la Dunărea de jos — cere ajutor dela ei: Vine legatul legionar Vitellius și

cetatea cade sub „primus pilus Vestalis“. La 14, Geții ocupă Troesmis-Îglița, dar e repede recucerită de L. Pomponius Flaccus. La 52-53 Tiberius Plautius Silvanus Aelianos — guvernator al Moesiei — restabilește liniștea până la Nistru, formând state clientelare și mută „mai mult de 100.000 de Transdanuviani, cu femeile, copiii, principii ori regii lor, dincoace“... [101]. La 68-69, Marcus Aponius Saturninus învinge pe Sarmati, Roxolani și Daci, năvăliți în Moesia. La 69-70, Dacii atacă Moesia — pe la răsărit de gura Oltului — și bat pe Romani; Intervenția lui Mucianus îi astâmpără. În același timp e masacrat și Fonteius Agrippa — fost guvernator al Asiei — până la sosirea lui Rubrius Gallus. Abia sub Vespasian și Titus urmează o perioadă de pace.

După cum se vede, „Problema daco-gețică era cu adevărat insolubilă din punctul de vedere roman. Marile migrații de popoare din Nordul și Nord-Estul Europei împingeau neamurile iraniene... și neamurile germanice spre miază-zi“... care „cereau o colonizare... Oprirea lor la Dunăre, prin rezistența romană, însemna pentru neamul așezat..., al Daco-Geților, o catastrofă...“

Era prin urmare pentru Daco-Geți o politică de elementară prudență să ajute barbarilor celorlalți să rupă granița romană a Dunării și să se reverse într'acolo... Iar leacul *unic* pentru îndreptarea acestei boale cronice a frontierei romane e, întrucât imperiul nu se poate mereu întinde mai departe, colonizarea înlăuntrul limitelor romane a zeci și sute de mii de barbari“... [101—102].

Dar, când se adăuga și priceperea regelui daco-geț în sistematicele năvăliri ce opera în vecinele provincii ale imperiului, lucrurile se schimbau cu totul. După un șir de căpetenii mediocre, cărora le pune capăt Duras, „unitatea etnografică a națiunii daco-gețice s'a acoperit încă odată complet cu unitatea politică-militară“ [110]: epoca lui Decebal. De data aceasta capitala regatului se stabilește la Sarmisegetuza. Tomaschek crede că Hans der [getischen] Nation; Schüttele [și după el Iorga] ne-o prezintă ca pe un toponimic sarmatic: Sar[mati] gestias [ca Sargetias]; Pârvan e de părere că Sarmisegetuza „a trebuit să aibă o origine istorică politică și deci o denumire în legătură cu fondatorul, un vechi rege dacic, al cărui nume va fi fost Zarmos sau Sarmos“. [ca Zalmos. Zamolxis. 264]. Din culmile munților se repede la 85, noul rege daco-geț, trece Dunărea — poate pe la Zimnicea — bate pe guvernatorul Moesiei, Oppius Sabinus și-l ucide. În Ianuar următor, Domițian însuș pleacă să sfarme cuibul lui Decebal. Se oprește însă la Naissus. Regele nordic cere pacea. Cornelius Fuscus — prefect și locțiitor al Împăratului — pornește furios contra lui Decebal. La Turnu-Roșu însă cade prins și i se curmă viața. Împăratul se întoarce la Roma în 89 și lasă comanda lui Tettius Iulianus. Acesta atacă pe Decebal la Tapae și-l birue. Dintre superiorii acestuia, abia scapă Vezina. Domițian vine prin Pannonia contra Quazilor și Marcomanilor și încheie „pacea rușinoasă“ cu Decebal, care se întărește și începe pregătirile de revanșe contra Romanilor. Cea din urmă sforțare a neamului daco-geț s'a spulberat odată cu dispariția statului, în fața puterii romane.

Cultura lor însă rămâne contribuția eternă ce nu poate fi prin nimic știrbită și care cuprinde — totodată — în bună parte, sâmburele cu tâlc al originalității noastre ca neam.

DATINA

Se pot desprinde în evoluția culturii crescute în regiunea Carpaților câteva perioade. Bronz III — cuprinde, cu aproximație — epoca dintre 1400 și 1000. Știm că în mileniul al doilea „Thracii alcătuiseră... una și aceeași civilizație, cu Grecii de o parte, cu Fhrygienii de alta“. [131]. În cei patru sute de ani echilibrul se sfarmă. Câmpul micenian devine locul unde se ciocnesc, se prefac și se amestecă civilizația vestului — illyro-italo-celtică — cu civilizația cimmerică. Sunt vremuri de nestabilitate, de frământare și de topire. Urmează Bronz IV — c. între 1000 și 700 a. chr. — „bronz pur“ analog cu Vestul celtic și Nordul germanic. Se cunoaște o „singură unealtă rurală“: seceră. Daco-Geții se îndeletnicesc — în mare — cu agricultura, spre deosebire de Thracii sudici cari erau „simpli crescători de cai“ [294]. Religia nu se ridicase însă dela cultele străvechi ale „marii zeițe subpământene“. Numai „stăpânii“ credeau în zei cerești, ca Apollo Hyperboreul. Fier I. sau Hallsta Hul, se mărginește între 700 și 300 a. chr. Cu el venia Daco-Geții. Se adaugă influența scytică și cea eleno-iraniană. Armele se înmulțesc: spada, lancea, securea dublă, săgeata, carul cu două roate, coiful, cuirasa, cnemida, scutul. Uneltele, vasele și obiectele de gospodărie casnică — cuțite, brice, foarfeci, securi, dălți, tesle, ciocane, casmale de minier, zăbale de frâu, undițe — toate se fac din metal. „Din două metale — aur și bronz — și de patru origini — italică, greacă-locală, getică și locală-scythică — sunt vasele de lux întrebuințate în Dacia între a. 1000 și 300 a. chr.“. [411]. „Domnii“ — războinici liberi — locuiau în burguri. Clasa conservatoare-tărănească, în sate. Cultul solar al lui Mithras și al tovarășei sale Anaitis — de origină asiatică — se încetățenește. Domină însă tot „marea zeiță subpământeană“. Fier II — cunoscut sub denumirea de la Tène — cuprinde epoca dintre 300 a. chr. și 50 d. chr. Dela 500 la 300 se remarcă slabe influențe celtice. În sec. III, La Tène-ul se generalizează în Dacia, constituind „o vreme de renaștere și întărire, pe toate terenele, a neamului getic“ [296]. „...Mersul biruitor al Elenismului, care transforma întreg răsăritul și sudul, se oprește neputincios la Dunăre, lăsând toată regiunea enormă dintre Dunărea mijlocie, Elba de sus și Dunărea de jos, cu centrul în cadrilaterul muntos transilvan, în voia Celtismului“. [462]. „Marii Făurari ai Europei“. [297] au revoluționat — prin lucrarea intensivă a fierului și introducerea „roatei olarului“ în industria ceramică — viața obișnuită — sedentară, agricolă și conservatoare — a regiunii carpatice.

Cu toate înrâuririle streine pe care le-a suferit cultura daco-getă, și-a menținut linia sa de creștere organică. Localități ca Piscul Crăsanilor ne arată puritatea vieții locale în întregimea manifestărilor sale, iar altele evidențiază „getizarea“ elementelor imprumutate dela Scythi, Greci și Celți — cum ne pot dovedi — pentru sec. VI—V: „hydria dela Bene [Bereg], cazanul dela Scorțaru [Brăila] și baznucul de bronz dela Bălănoaia [Vlașca]“; iar începând cu Alexandru cel Mare: „candelabru de bronz dela Piscul Crăsanilor, vasul de bronz dela Tinosul și ceramica indigenă de imitație elenică“ [131—132].

Daco-Geții trăiau organizați în Clanuri [Burridava, Saccidava, Apulum]. La satele de câmp, locuințele patrule se construiau din nule lipite cu pământ; la cele de coastă și munte, din bârne. Orașele se întăreau cu ziduri de modă romană. Bărba-

ții se îndeletniceau cu agricultura și păstoria. Intrebuințau plugul și carul cu patru roate spițate. Creșteau boi, oi, capre. Femeile singure aveau grija gospodăriei. Totul era făcut din lemn — supus vremelnici — așa că rămășițe destule nu posedăm, pentru a ne înfățișa complect viața lor atât de rustică în generalitatea sa. „Geții blonzi“ purtau cămașe peste pantaloni, se încingeau cu curea și încălțau opinci. Femeile se îmbrăcau simplu. Numai bogășii — pileati=nobili — erau poligami; restul — comati=oameni de rând — nu. În mijlocul nobililor regele apărea ca un „primus inter pares“. Oaștea, — periodică ridicare în masă a populației țărănești“ [150] — se perfecționează pe zi ce trece. Geții devin „arcași călări“, Dacii — infanteriști temuși. Dela Scythi au învățat tactica de pătrundere în formă de „cui“. În timpul lui Decebal se întrebuințează chiar mașini de război și se durează cetăți temeinice de apărare. Daco-Geții iubiau muzica și poezia. Agathyrșii versificau legile și le cântau ca să le țină minte [Aristoteles]. Cunoșteau limba greacă și pe cea latină. Dromichaites ține un discurs în fața lui Lysimachos și Burii trimit lui Traian — pe o ciupercă — o scrisoare latinească, rugându-l să se întoarcă după lupta dela Tapae. De notat ca nume de râuri dacice: Argeșul=Argesos; Buzăul și Dunărea=Dunaris; iar daco=schyfice, cunoaștem: Prutul și Siretul.

Superioritatea culturii daco-gete însă rezidă în religia lor, într'adevăr minunată. Ca un sul de lumină — concepția adâncă, austeră și spiritualizată a vieții — pătrunsă de firul credinții în unicitatea Dumnezeirii și în nemurirea sufletului, constituie o distonanță fericită în câmpul neamurilor din antichitate, cari rămâneau înmărmurite inaintea unei atari construcții ce depășia mintea umană. Ca să-și explice această lege neobișnuită, Herodot — trecând conștient peste anacronism — culegea legenda conașionalilor pontici — care făceau din Zamolxes, elevul gânditorului Pythagora. Pentru Daco-Geți zeul locuște în înaltul cerului senin. Demonii răi deslănțuie furtunile, înnegrind văzduhul și turburând Firea. Deaceea arcașii trimit mâniași ploaie de săgeți în spre zărilor întunecate, ajutând zeului suprem, întru luminarea feții sale Din patru în patru ani [Herodot] se oficiază jertfa cea mare. Cel mai ales dintre tineri este aruncat în slăvi — purtător al rugilor unui întreg popor — pentruca întors la pământ să-și dea duhul în pădurea de sulii ce-l așteaptă. Se înveselesc ai lui, dacă în clipă i se curmă viața și se înseninează cerul: semn că sufletul bun a trecut în eternitate și zeul a ascultat cererea. Se cutremură de suferință însă, când trimisul nu s'a învrednicit de bunăvoința Cerului, iar cei de jos — rămân să pățimiască încă patru ani — plini de păcate. Daco-Geții se revărsau unanim în ghiarele morții la lupte și erau neînvinși, căci și înfrânți: își spintecau bucuroși pieptul în spade sau sorbiau olimpic otrava. În caz de moarte a bărbatului, femeia — neavând pentru ce mai trăi — își curma zilele, urmându-și soțul în lumea de dincolo. Numai Nordicii reci și încolțiți de vitregiile Naturii puteau să se ridice prin sacrificiu la o treaptă atât de înaltă și pură în credința lor. Henoteismul [credința într'un zeu suprem], stăpân al unei lumi spirituale și slujit de o ceată de preoți „vrăjitori“ și „medici“ — de un exemplar ascetism — a făcut din neamul Dacilor și Geților o cetate de suflet, îndrăgostită de moarte, apărându-și țara, și plină de nădejde în clipe de trecătoare suferință. Rezolvată în sensul chthonizării

DATINA

pe malurile Mediteranei, problema nemuririi sufletului capătă o altă soluție în Nordul Dunării. Disprețul corpului și unirea prin spirit cu veșnicia, făcea ca „blonzii Europei Alpine“ să ardă trupurile morților și să împrăștie cenușa la vânt; în timp ce sudicii, prin „înhumare“ păstrau — pe cât se poate — „materia“ până la „a doua înviere“, Creștinismul va găsi teren pregătit — ca atare — în Dacia pentru a-și lăși hotarele și înmulți numărul credincioșilor.

Cu intuiția sa genială, Hașdeu puse la baza formațiunii noastre ca neam, pe Daci. Văzuse adevărat. Cu atâtea decenii în urmă, Pârvan — trecând peste câteva contradicții — în mod științific și pentru totdeauna a arătat-o.

Daco-Geții — „popor de țărani“ [173] de neobișnuită vigoare, realiști și de un sănătos optimism, au constituit — de acum trei milenii — punctul central al culturii carpatice și suportul românismului.

Așezați „între lumea cimmero=scyto=greacă din E. și cea italo=illyro=celtă din V. de mentalități și civilizații profund diferențiate“ [646], au ales Lumea Apusului, ca pe ceva foarte natural.

Cu toate acestea, și-au păstrat vie — în pofida timpului și-a oamenilor — originalitatea Firii lor — al cărei rod bogat ni s'a transmis prin sânge, tradiție și cultură — nouă, Românilor.*)

D. Bodin.

BIBLIOGRAFIE*)

N. A. Pentru cei ce ar dori să cerceteze și să cunoască mai aprofundat cele expuse de noi în capitolul de față însemnăm aici următoarea bibliografie:

Isvoare: Herodot, Ptolemacus [păstrat în Strabo și Arian], Diodor, Ovidius, Cassius Dio, Frontinus, Plutarch, Eutropius, Suetonius, Tacitus, Florus, Iordanes, Petrus Patricius, Criton, Dio Crysostomos, Origenes, Platon [Charmides], Pomponius Mela.

Studii: Andrieșescu: *Contribuții la Dacia înainte de Romani*, 1912;— A. Bauer: *Die Herkunft der Bastarnen*, Wien, 1918;— J. B. Bury: *The homeric and the historic Cimmerians*, Klio VI, 1905;— E. Dunăreanu-Vu'pe: *L'expansione delle civiltă italice verso l'oriente*, Eplemeris daco-romana III, 1925;— Ebert: *Südrussland in Altertum*;— B. Filov: *L'art antique en Bulgarie*, Sofia, 1925;— R. Forrer: *Keltische Numismatik der Rhein — und Donaulande*, Strassburg, 1908;— Jane Harrison: *Introduction of the study of Greek Religion*, Cambridge, 1908;— Hașdeu: *Strat și substrat*;— Hörnes: *Kultur der Urzeit*, ed. II. 1921, Göschen;— G. G. Mateescu: *Nomi traci nel territorio scito-sarmatico*, Ephemeres daco-romana, Roma II, 1924;— Minns: *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913;— Mengin: *Urgeschichte der bildenen Kunst*, Wien, 1925;— Montelius: *Die chronologie der ältesten Bronzezeit in Nord-Daustschland und Skandinavien*, Brauns Chweig, 1900;— Patsch: *Trakische Spuren and der Adria*, Jahreshefte X, 1917;— V. Pârvan: *Daci, An outline of the early civilization of the Carpatho-danubien countries*, Cambridge, 1928;— Idem: *Nume de râuri daco-scythice*, Acad. rom. S. III. vol. I;— E. Pillard: *Les races et l'histoire*;— Kaerst: *Geschichte der Hellenismus*, I. ed. II. 1917;— Kossina: *Deutsche vorge-schichte*, ed. IV. Leipzig, 1925;— Ridgeway: *The aerly age of greace*;— Rohde: *Psyche*;— Rostovtzeff: *Iranians and Greeks in south Russia*;— Seure: *Archéologie thrace*, Paris 1925;— Schäfer-Andrae: *Die Kunst des alten Orients*, Berlin 1925;— G. Schütte: *Ptolemy's Maps of Northern Europe*, Copenhaga 1917;— Tomaschek: *Die alten Thraker*;— M. Vasmer: *Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven*, I. Die Iranier in Südrussland, Leipzig 1923;— Wilke: *Archäologische Parallelen aus dem Kaukasus und den unteren Donauländern*, Zeitschr. fr. Ethn. 1904;— G. Zippel: *Die römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus*, Leipzig, 1877.

MATINALĂ.

*Auzi cum se svonesc domoalele cântări :
Se roagă serafimii pe aproape ;
Și ruga lor plutește 'n prefirări
De suflete, pe 'ntinderi, peste ape.*

*Cu aripile mici și moi de catifea
S'au înălțat de pretutindeni, fluturi ;
Abia s'aude un șir de cară pe șosea,
Și scâncet surd de cumpeni și de ciuturi.*

*Cu fiecare floare — a 'ncărunțit grădina,
Sfințindu-se în mir de ziuă nouă —
Și eu am strâns avar în ochii mei lumina
Căci n'am putut cu mâinile amândouă.....*

T. Dobreanu-Piăeșu.

Din povestirile bătrânilor.

Posada Gurenilor.

Pământul cere sânge.

ERA în anul acela o iarnă grea. [Cârnelegile trecuseră repede. În săptămâna albă ni se urâse cu mămaliguță și brânză, deși brânza era galbenă și untoasă. Găinile nu prea ouaseră, iar de la găște, mama nu adunase decât câte un „ou de bobolană“ cum le spunea ouălor de găscă, ca să avem câte unu de căciulă, la lăsata secului de brânză. Noi, copii, așteptam cu mare nerăbdare Dumineca lăsatului de sec, căci mama făcea ca de obicei plăcintă cu brânză. Pregătirile începeau cu câteva zile înainte. Se alegea grâul curat bob cu bob, se usca, se măcina și se cernea prin două site dese. Brânza se desăra prin opărire, se fărâmița, se amesteca cu gălbinișuri de ouă și apoi se amesteca cu orez fiert în lapte. Coca de făină frământată în unt, se întindea în foi cu care se căptușa pe fund și pereți, ghiveciurile de pământ, se puneau înăuntru umplutura, se acoperea cu alte foi, care se ungeau cu unt și totul intra la cuptor.

Când se scoteau ghiveciurile de la cuptor, plăcinta era crescută și bobotită peste margini, iar coaja subțire de deasupra galbină ca aurul. Se umplea casa de miros plăcut, iar nouă ne lăsa gura apă și ne sclipeau ochii după câte o bucățică. În ziua aceia băgam burta 'n draci.

A doua zi începea postul „săptămânei mari“. Mama muncea de zor la depostirea vaselor. Tigăile de cioaie se ardeau pe cărbuni până la roșiu, oalele se ferbeau și frecau cu leșie; străchinile și lingurile de lemn de așisderea. De acum începeau păresimile și știam că până la Paști nu ne era ertat s'o dăm prin dulce. Posturile se țineau cu strășnicie și după toate regulile pravilei.

În Marțea de după lăsata secului de brânză, zăresc la poartă

unde băteau câinii, un popă îmbrăcat în antereu negru, urmat de un ungurean ce ducea de dârlogi un cal costeliv; iar de cichina scării atârnavu o pereche de disagi vârgați cu negru, ce spânzurau goi, până mai jos de scări. Tata, care le eșise înainte, 'i aduce spre casă, căutând să-i apere de câini. Când au urcat scara în pridvorul casei tata spune:

— Binecuvintează părinte stareț..!

— Binecuvântat este Domnul D-zeul nostru, acum și pururea și în vecii vecilor!... Amin! și face semnul crucei spre ușa camerei. Tata a deschis ușa și au intrat în odaia mare și eu după ei. Starițul s'a așezat pe un scaun la capul mesei de la fereastra din față, iar ungureanul și-a dat jos de pe umeri cojocul lung până la glesne, cu miștele de o palmă de lungi, făcut din pei de berbeci netunși de un an.

Toată casa s'a înpuțit de miros de oaie și de brânză, par'că ar fi fost o târlă.

— Ce veste poveste, părinte stariț Irodioane? întrebă tata care se cunoștea cu starițul.

— Am auzit că ai făcut fân mult și bun anul ăsta la Bogdănești și ai avea și de vânzare?

— Am făcut din mila lui D-zeu fân, dar nu s'au prea făcut bucate. Potrivește D-zeu lucrurile, că dacă nu-s de unele sânt de altele.

— Păi, iacă de aia am venit cu creștinul ăsta de ungurean, la care am și eu oile mele și ale mănăstirii Tismenei. Ne trebuie fân și am venit pe tocmeală.

— Părinte Stareț, la mine tocmeală multă nu încap, că eu îmi am socotelile făcute; Nici oaia cu doi mei, nici lupul păgubaș. Facem cum e bine, să eșim toți din nevoi. Am vândut 20 de clăi de câte zece care clăia, fân bun ca fraga, trifoi de pădure și mohor. La țarcul de la Valea Neagră am 16, iar patru le am la Bogdănești, rămase de anul trecut. Anul ăsta am adus tot fânul de la Bogdănești aci de mi-am făcut pătuegele și clăile din ogradă pentru nevoile vitelor mele. La țarcurile de la Bogdănești aveam pagubă, că ori spârgeau vitele țarcu și 'mi mâncau clăile pe delături, băgând fânul sub picioare, ori veneau hoțomanii de prin Telești și Drăgăești de le smulgeau pe delături cu cârligele, plecând cu căruțele pline. Cine 'mi ia fânul tot, îi las cu zece poli clăia cu condiția să-l mănânce cu vitele pe seliștea mea dintre Râu și Balta Seacă. Dau săniile și boii mei să și-l care aci. Asta-i tocmeala și mai mult nu stau de vorbă, că îl vând ca pe tutun pe la oameni, că li s'au cam isprăvit pătuegele, iar pe „alba din sat“ încă n'au mâncat-o lupi.

Starițul a eșit cu ungureanu afară în pridvor și ce o fi șoporăit între ei, nu știu, dar când au intrat, ungureanul zice:

— Apoi hai să fie cu noroc boer Ioane, după tocma dumitale...
Și dau mâna că s'a făcut târgul.

Ungureanul, o namilă de om lat în spate și în piept, roșu la față ca bujorul, își scutură pletele negre și lucioase ce-i cădeau pe umeri, trage de curelele catarănilor de la chimirul cu care era încins — un chimir lat de o palmă și un sfârtar, și începe a desface curelușele de pe dungă pentru a băga mâna în îndoitură. Incepe apoi a scoate la poli de aur, pe care 'i numără grămăjui pe macatul înflorit al patului.

— Noa! Asta 'i jumătate înainte; când aduc vitele dau tot.

Tata și-a luat banii după ce i-a numărat, înodându-i într'un peșchir, pe care l-a dat mamei să-i pue bine unde știa ea; iar ungu-reanul a prins să-și încingă chimirul, pe lângă cămașa soioasă, scurtă peste cioareci și scorțoasă ca cioaia unsă.

— Neoagele astea de ungu-reni, nu 'și schimbă cămașa decât la Sf. Gheorghe ori Sf. Dumitru, spune mama strâmbând din nas, către o vecină tânără venită la noi.

— Cum dracu nu se umplu de lighioane? întrebă vecina.

— Păi le ferb în zer.

După ce ungu-reanul își luă cojocul și își puse în cap căciula cât un hârdău, făcută dintr'o întreagă piele de berbec, își luă ziua bună și plecă.

— Apoi în ia seară rămâi la noi cinstite părinte stareț, că nu te 'i duce la Tismana acum odată cu punerea serei. Măine om găsi noi vreo sanie care să meargă spre partea locului.

— Rămân bucuros boer Ioane, numai să nu vă stânjenesc cumva.

— Nici o stânjeneală părinte stariț. Ești aci la noi ca la Sf. Ta la stăreție. Slavă D-lui se găsec de toate și am destule odăi, apoi către mama:

— Ia vezi tu Mario, să faci ceva de cină că avem oaspești la casă; iar către stareț:

— Până o veni timpul de cină, mai odihnește o leacă părinte că te-o fi obosit drumurile și alergătura.

Starițu și-a scos cismele, s'a lăsat într'o dungă pe perine, și eu am șters-o binișor în odaia mamei, care plecase la cuina de jos din casele bătrânești.

Seara după aprinsul lămpii, au venit la noi primarul Dârju, popa Niță de la mănăstirea de zid a Brădicenilor, socrul său, popa Constantin numit „belimânzat“, Cartianul vărul tatei, boerul Mongescu și cucoana Marița Brădiceanca, ca să fie mai multe fețe alese împrejurul starițului.

Popa Constantin Belimânzat de la biserica de lemn a Mămăroilor, și-a căpătat porecla în urma cumpărării unui mânzat, care

sărise peste un gard de măracini cu pari ascuțiți. Când a văzut că-i moare mânzatul, a plecat prin sat să caute pe cineva să-l junghie, să nu-i moară „mortăcin”. Casele erau rari în sat, iar oamenii duși la muncă pe câmp. A umblat popa pân' a dat de unul cam al dracului și cam nătăfleş.

— Hai mă să-mi junghii un mânzat să nu-mi moară mortăcin!
Nătăfleşul după ce s'a scărpinat în cap, a răspuns privind chiorâș spre popă:

— L-oi junghia dacă mi-ai da și mie de o pereche de opinci din pielea lui.

Popa care avea dreapta de binecuvântat și stânga învățată numai pe luat, l'a dat la toți dracii iadului pe nătăflețe, a pus mâna pe cuțit, a junghiat mânzatul și a început să-l jupoae de piele după cum e regula. O afurisită de babă a văzut isprava popei și a știricit în sat. De aci mare scandal, că popa nu are voie să verse sânge, că s'a făcut nevrednic a mai purta sfintele taine și că trebuie răsopit. Enoriașii săi din Melărița, nu mai dau pe la biserica Mămăroilor ci se duceau la gineri-său popa Niță, care nu mai pridi-dea cu pomelnicele și căra de zor acasă saci de prescure și căpețele. De aci ceartă între popi și zarvă între oameni, care nu mai voiau să dea popii Constantin pe care-l botezaseră „belimânzat”, partea cuvenită din bucate, așa că bietul popă rămânea toamna cu pătulul gol, iar cu ginere-său trăia ca pisica cu câinele.

Tata și cu fruntașii satului, a potolit luciurile, punând pe unul să declare că trecând întâmplător prin sat, a fost chemat de popă și i-a junghiat mânzatul. Numai așa oamenii s'au potolit și daravera asta n'a ajuns la protopop.

Seara s'a pus masa mare ca la praznic. Tata a scos țuică bătrână, din cea „roasă” galbină ca chilimbaurul, păstrăvi de fag murați, și castraveciori în livej. Mama a adus la masă ciorbă de sfeclă umplută cu nuci și fiartă în zeamă de varză, mâncare de sfeclă scăzute cu ceapă prăjită 'n uloi de nucă, mazăre bătută cu prăjală de ceapă în untdelemn și boia, sarmale din făină de sâmburi de dovleac, cu sos de bulion de patlagele roșii, apoi ca friptură chifteluțe de cartofi cu sâmburi de alune, prăjite în uloi de semințe de dovleac, și toate astea stropite cu vin din belșug.

Mama, ajutată de preuteasa popii Niță, gătise toate de post, ca pentru cinstite fețe bisericesti, care sunt ținute să respecte după pravili sfântul post al păresimilor. Mama știa toate rânduelile creștinești ale posturilor și ospetiei, după vechile datini.

Fiind mereu la culme pe lângă mama și tigăile ei, îmi făcusem

burta doldora de toate bunătățile, iar când mosafirii erau cam spre sfârșitul mesei, m'am strecurat în pat cam după sobă, căscând ochii la tot ce se vedea și ciulind urechea să prind ce se vorbește.

— Cu vânzarea fânului, ai făcut o afacere bună mai vere Ioane -- spune Dârju.

— Ei, nu lasă D-zeu pe om! Anu trecut când s'a făcut fân pe toate maidanele, îmi dau unĝurenii preț de batjocură și nu l'am dat. Imi am și eu socotelile mele.

— Da de ce ai ținut să ți se mănânce fânul pe siliștea mare? întrebă starițu.

— Apoi acolo unde târluesc oile și-și lasă bălegarul, de unde luai un car de bucate, iei două, că gunoiul de oaie îngrașe bine pământul... Și, asta a fost socoteala.

— Bine c'ai vândut și pe cel de la răchiți, că până 'n primăvară da bușneagu 'n el — spune Dârju.

— Nici nu ști vere Gheorghe ce fân e ăla. Fiecare clăie are 20 de care, așa că ori cât ar fi stricat, hai să-i zicem cinci care, și tot e în câștig unĝureanu cu 20 de care bune și îndesate. De n'o fi mulțumit de afacerea pe care a făcut-o, nu știu cine Dumnezeu l'o mai mulțumi pe unĝurean.

— Apoi asta-i adevărat — spune starițu, că în dărdora unĝureanului, am umblat eu trei hotare de județ. Am găsit ici coala câte trei patru clăețe să le iei în băț, dar în clăile de la Bogdănești, mi-au spus oamenii care au ajutat la grămădit, câte care sânt de clae. Am spus unĝureanului să facă târgul de sârg că are aci de târluit până 'n primăvară, și să nu stea de țigăneală cu boer Ion, că nu ese din ce a spus odată, măcar de i-o putrezi clăile pe loc. Așa-i că am dreptate?

— Așa-i părinte stareț.

— Bune livezi, livezile D-tale de la Bogdănești — spune popa Niță — nu te lasă nici odată din fân fie cât de secetă! Eu am dat de fundul pătuiagului și la D-ta mi-e nădejdea să es din iarnă și din plug.

— De ce la Bogdănești și nu la Răchiți? — întrebă Dârju.

— E bine zis la Bogdănești — răspunde starețu — că acolo a fost moșia urmașilor unuia Bogdan, ce se trăgea din neam sârbesc și sânge de domn.

— Da mie 'mi spuneau bătrânii că au fost răchiți pe toată partea locului de la vărsarea ogașului Măluroasa și până la înpreunarea Bălțișoarei cu Bistrița și mai sânt ici coala și acum. Și de aia i zice la Răchiți.

— Stai să ne înțelegem, — spune boerul Mongescu bătrânul —

A fost pe cât știu eu răchiți, de te pitulai în ele mai abitir ca în codru. Dar oamenii aveau nevoie de iarba de sub ele și au început a le cura și face livezi. Când chemai pe oameni la muncă spuneai:

— Mergi măi la răchiți?... Și a rămas numirea locului „Răchiți“, dar răchițile erau în livezile și moșia Bogdăneștilor, cum ar fi o tufă de soc în ori ce livadie.

— Dar cine au fost Bogdăneștii ăștia, de nu se mai aude acum de neamul lor? întrebă Dârju, care ca primar vrea să știe mai multe în treburi de moșteniri.

— Eu cunosc tărășenia asta — ia cuvânt starețu — da e tare de mult de atunci! Am auzit-o povestită de un călugăr bătrân, trecut de 90 de ani, pe care l-am apucat la Tismana. Era de prin părțile Vâlcei, nu 'mi mai aduc aminte de unde, dar în tinerețe fusese cântăreț de strană și învățase jugrăvia la cozia cu un meșter bătrân, care lucra sfinți pe moale să nu se mai șteargă în sute de ani. După ce a făcut rost de parale cu meșteșugul, a intrat în tagma călugărească și s'a purtat pe la muntele Atosului și apoi pe la toate mănăstirile sârbești de peste Dunăre. A venit apoi iar la noi la Tismana, unde ținea „hronic“ de toate întâmplările ce au fost ale Domnilor din bătrâni. Știa de toate moștile și delnițele Tismenei, având dele de toate hrisoavele de dăanii făcute de domni și de boeri. Era tare cărturar, căci citea pe slovenie și pe grecește, de era chemat și de episcopia Argeșului să descurce scrisurile vechi. Apucase Tismana, când avea chiliă de lemn, pe care eu nu le am apucat.

— Ei, ce spunea călugărul de Bogdănești? întrebă Dârju nerăbdător.

— Spunea că p'aceia, prin părțile locului, era un boer mare numit Urlanu, care avea culă vestită și sălașuri pe apa Bâlței, cu toate pământurile de o parte și de alta până la vărsarea ei în Bistrița. Boerul Urlanu, avea sate sub porunceală și ca dișmași de la apa Șușiței și până la apa Orlei, cu boeri mai mici sub ascultare. Ale lui erau toate stânele și bacii de la Piatra Cloșanilor până la curmătura Jiului.

— E adevărat că trebuie să fi fost vre-odată un boer cu numele Urlanul, că altfel locurile dintre deal și Bâlta, nu s'ar zice „Urlani“. Pe Urlani am și eu niște curele de pământ cumpărate de la unii ai Popii Stanciului, neam care s'a stins cu totul de acum 50 de ani și mai bine. Da vorba'i unde să fi fost curțile Urlanilor? întrebă tata.

În „Cărămizile Drăgoeștilor“ mai la vale de moara d-tale pe apa Bălțișoarei — răspunde popa Belimânzat, — că acolo sânt urme de ziduri vechi de scapără plugul și sapa în ele.

— După câte știu eu vere Ioane, moștenitorii Urlanului și cu

ai Popi Stanciului, au avut judecăți pe pământuri, hei, tare demult, de când era curte domnească la Târgoviște.

Asta am aflat-o de la domnul Ștefulescu de la Târg, care m'a ispitit când i-am dus niște hârtoage vechi, dacă mai sânt p'aici urmași cu numele Urlanului ori ai Popi Stanciului, care au avut judecată la divanul din Târgoviște, spune Dârju, iar starițu:

— Păi vedeți că ce vă spui eu i-adevărat, că doară au fost scrise în hronic?

— Ia mai spune părinte stariț, că vedem că grăești adevărul, se amestecă cucoana Marița.

— Și... cum vă spuneam!... Boerul Urlanu, hălăduia 'n de bine pe locurile astea.

Curtea lui plină de toate bunătățile lumii, munții plini de oi și de capre, grajdurile de cai și ciairurile de vite mari. Beciurile erau pline de buți și butoaie, cu vin de Runc și de Arsuri, cămările de putini și burdufe cu brânză.

În cerdacurile largi și cămările mari, jupânița boerului, nu priddea cu țasutul pânzelor de în și cânepă, ori al postavului din mițe de miel și al dimiilor din lână de bârsană, ajutată de claca fetelor și muereturilor din satele de pe moșia Urlanului.

În bolnițele boltite de deasupra beciurilor, se înălțau viguri peste viguri de postav boeresc, de dimie trainică și trâmbe peste trâmbe de pânză de în subțire ca foița de ceapă și trainice de să le tot porți. În fie care an veneau negustori armeni de cumpărau pânzeturi subțiri pentru negoț la cetatea Bizanțului, adică la Țarigrad.

— Adică la cetatea unde a trăit Sf. Inpărăteasă Elena? întrebă mama.

— Tocmai, da acum, nu mai e a creștinilor ci a păgânilor de turci, completează starițu.

— Se făcea atunci logofeteasă Mario, lucru mueresc trainic și bun de se dusesse vestea de dimiile și pânzeturile de prin partea locului, încât erau tare căutate. Jupânițele boerilor, jugrăveau cu acul pe pânză și mătasă, ca să înbrace icoanele sfintelor biserici!... Azi boeroaicele au început să aducă lucru de boltă putred de prin ale străinătăți!... Se schimbă lumea, se schimbă! spune starițul cu amărăciune.

După ce cucoana Marița 'i mai umple o oală cu vin, începe iar povestea.

— Într'o zi boerul se plimba prin ceardacul de sus al foișorului, când zărește peste zidurile curții, un călăreț învăluit în nouri de praf, care duce din fugă un corn de bou la gură și trâmbează scurt. Boerul face semn de sus spre porți, care se deschid și călărețul

strunește la scară. Calul cade plumb la pământ, călărețul sare sprinten, scoate din sân o scrisoare, urcă scara, îngenunche în fața boerului și 'i o întinde.

Boerul o apucă, se închină, sărută pecetea și o desface.

— Pentru cine mai ai scrisori voinice?

— Pentru boerii Rătez și Buligă de dincolo de Orlea, pentru Hârgotă și Hăldanu din părțile Băii și apoi pentru Hinea și Vânanu dinspre olaturile Dunării.

Boerul bate în palme. O jupâneasă se ițește dintr'o cameră și vătaful se infișe la capu scării.

— Să ospătezi după cuvîntă pe voinicul ăsta și să pui ceva și la disagi, apoi către vătaf:

— Pune să mute ebânca și șeaua de pe calul care a crăpat, pe roibul cel breaz, acum de sârg, scoate potcoavele la cel mort, pune-i pielea în privite, dă-i carnea la câini și spune să sune chemarea. După ce isprăvești, pleacă să se aprindă focurile la locurile știute, dar să lumineze numai spre apus! La munte să nu treacă de Poenele Mănesei!

— Am înțeles boerule!...

Și vătaful după ce 'și a dat poruncile, s'a asvârlit în șea, mistuindu-se pe cărările ce duceau la locurile știute, și în urma lui a plecat călărețul cu ștafetele lui Vodă mistuindu-se pe cărările codrilor din spre apus.

Boerul a chemat pe diacul grămătic, că el știa să scrie mai mult cu sabia decât cu pana, ca să 'i citească scrisoarea scrisă pe slovenie, în deamănuntul ei. Boerul dacă știa să poarte bine sabia, la buchisit pe slovenie nu știa mai nimic, dar ștafetele lui Vodă aveau anumite semne, după care boerii necărturari știau dacă e chemare la război, la divan, ori poruncă de descurcat pricini locale.

La semnul de primejdie nu trebuia pierdut timpul cu citanii, ci trebuiau porunci rezezi scurte și chibzuite. Grămăticul după ce citește scrisoarea o dă pe românie cam așa după câte 'mi aduc aminte:

— Io, Alexandru Voevod, cu mila lui D-zeu, Domn stăpânitor al Țării Ungro-Vlachiei, Severinului, Amlășului, Făgărașului și tutulor olaturilor tătarești până la Mările Putride, fiu blagocinstului Radu Voevod, scriu cinstitei tale fețe boiar Urlane, să 'ți aduni toți ortacii tăi și toți haidăii ce 'i avea prin partea locului și împreună cu toți cinstiții boiari ai domniei mele de pe meleagurile acele, la care trimis'am ștafete, să vă adunați cu toate oștile voastre și cu strânsură ce veți avea, să dați război cu câinile de Rigă Robert, crai al părților ungurești, care vrea ca eu și cu prea cinstiții mei boiari să fim birnici supuși sub călcăiul lui, cum nu ne-a fost neamul nostru în veac de veac.

Că doară tătâne-meu și cu părinții voștrii bătrâni boiari den partea locului și din preajma curței mele, am dat chiot și jaf tătariilor, care spârceau turmele voastre și vă stricau stânele, de au fost goniți până la sălașele lor de lângă Marea Putredă, și am întins stăpânirea țării până la livezile de ernatic ale ostroavelor dela Dunăre și până la Mare.

Acum câinile de talian, ajuns crai unguresc, vrea să fie ca împăratul Machidon, să supue toate olaturile lumii, că deșartă mândrie, îl ațăță spre vărsare de sânge și lăcomie fără margini.

'Mi-o trimis vorba, că dacă nu mă închin cu smerenie, eu și boiarii mei, ne-or scoate trăgându-ne de bărbi din vizuinele noastre de urși.

Dar știu gândul câinelui. De când noi am mântuit țara de tătari lărgind hotarele, ni s'au înmulțit turmele și stânele pe toate plaiurile, stupăriile sunt pline de uleie, care ne dau miere și ceară pentru sfintele biserici, iar jitnițele gem de bucată, dă vin negustorii cu bănet din toate părțile să ne umple chimirile și sipeturile și de aia râvnește la noi câinile împreună cu zavistnicii lui papistași. Ar vrea dijmă lâna turmelor noastre, berbecii noștri grași și brânza cășeriilor noastre ca să neguțătorească cu Râmul, de unde să le vie câte scumpătăți toate, scule de aur, petre nestimate și țoale de mătasă și aur.

Noi am desrobot cu sabia vechea moșie de la tătari și nu putem fi dișmași unui Crai trufaș, de lege papistășească, ce a venit să ne calce hoțește.

Pe mine nu m'o putut frânge, c'am prins de veste și am strâns putere de oști la timp, așa că s'o tocmit să ne dea pace și să plece pe unde a venit. Dar să bași seamnă că câinele nu se întoarce pe unde a venit, că'i e flămândă liota depe lângă el și cum s'o abate să'i dați la moacă că eu 'mi-s ca copoiul pe urma lui... și cine ce caută, aia trebuie să găsească.

— După ce diacul grămătic a mântuit cu scrisoarea lui Vodă, a început să scrie ștafete pe țiplă de epure, că hârtie nu se dovedea, după poruncile Urlanului, către boeri în ascultare: Lui Arcanu de peste deal, lui Stolojanu de pe apa Jaleșului, lui Gogoșiu de sub Pleșa, lui Gureanu din *Posada Gurenilor*, lui Rătezanu de la Orlea. Călăreții au sburat cu ștafetele în toate părțile vânturilor.

A trimes vorba și porunci bacilor de la stâne: lui Mănăilă din Poenile Mănesei, lui Boroșteanu care stăpânea în Nedeia și Nedeuța, și care-și avea spița neamului de la unul Bora Cel Mare, cu cetate de piatră dincolo de isvoarele Streiului, lui Rostovanu de dincolo de Bulzu și lui Neagoe de la Poiana lui Negru Vodă, ca să fie gata cu toți haidăii și lotrii lor pentru hartă și zile de primejdie.

Seara s'au umplut curțile Urlanului de călăreți și oameni de oaste, începând pregătire de război mare.

Vatafii curții scoteau de prin bolniți legături de lăncii ascuțite, vrafuri de săgeți pentru arcași și le împărțeau pe căpeteniile cetelor.

Țigani de la sălașele curții, au început potcovitul cailor, talalii potrivirea hamurilor, iar jitnicerii încărcarea cu provizii a carelor de război.

Odată cu apusul soarelui au început să se împânzească vâlvătăi de foc, în vârful unor anumiți copaci din păduri, apoi pe coamele dealurilor și până sus în munți. Satele pitite în umbra codrilor și văile munților au prins de veste că-i primejdie și au început trage-reaclopotelor.

În noaptea aceia se știa de toată suflarea că va să fie război mare...

Oamenii și-au dus grâul la gropi, făcute mai înainte și arse ca oala pe din năuntru, ca să fie păstrat ca în jitnițe, și ferit de prădare. Învățaseră din moși strămoși cum să-și ferească avutul. Gropile erau săpate la tulpina câte unui copac scorburos și după ce erau arse și astupate bine, lăsau să crească iarbă pe deasupra, ca să nu se cunoască nimic. Grâul se turna prin scorbura și aluneca în groapă printr'un fel de scoc.

Scorbura se astupa cu humă, apoi cu frunze și pământ negru de scorbura, căci nu trebuia să ese nici miros, fiindcă tătarii aveau câini mici, numiți „boldei“ care aflau grâul și în gaură de șoarece. Acolo oamenii și păstrau bucatele cu anii fără să se strice de ploieri să mucegăiască cumva.

Războaiele aduceau pe lângă jaf și pârjol, foamete cumplită, de trebuiau bieții oameni să-și facă turtă din coaje de copac mestecată cu făină de ghindă, de se tăbăceau și mațele în ei.

— Da vitele le puteau scăpa părinte? — întrebă mama îngrozită de necazurile ce s'abăteau odată pe capul bieților creștini.

— Cei care aveau vite, le vârau prin bungeturile, hățiturile și tihărăile pădurilor pe unde numai pasărea putea sbura. Și astea erau din vreme pregătite. Oamenii lăsau să crească încâlcici între ei mărăcini și păducei în inima codrului, în locuri anume alese. Drumul pe unde se băgau vitele, era așa meșteșugit, că numai căderea unui copac înțanat, ori a unei pietri mari, îl închidea fără puțință de trecere. În ascunzișurile de vite, se făceau din vreme pătuege cu fân ori frunzare, atât cât să le fie să nu moară de foame. Dacă vitele se dau de gol prin răgetele lor, și s'abătea vre-o ceată de prădalnici, apoi truda le era curat degeaba. Trebuiau sute de oameni cu topoare, să taie un drum cât de mic prin bungetele de

mărăciniș dese ca peria și încâlcite ca părul dracului. Săgețile nu puteau bate până la ocoale, iar pe drumul ce ducea la ele, era vai de cine se încumeta, că ori îl plesnea o ghioacă venită ca din senin, ori 'i șuera prin inimă o săgeată sau se rostogolea de undeva vre-un bolovan de nimicea o ceată.

Ori cât de lihniți de foame erau năvălitorii, nu găseau în calea lor decât pustiu și moarte, că oamenii știau să înfrunte acele vremi cumplite.

— Dar oamenii cum o duceau din ale mâncării în zilele acelea grozave părinte stariț? intrabă Dârju, căruia 'i plăcea să mănânce bine, din ori câte bunătăți ale lumii așteia.

— Doseau prin copacii pădurilor săculeții cu făină, făcuți din piele tăbăcită de vițel, care apăra făina de umezeală și stricăciune și mai aveau ascunse la locuri știute pastramă uscată de capră, burdușele cu brânză și burdufe cu „tocan“ dar toate puse la locuri înalte ca să nu le descopere boldei după miros.

— Tocanu'i foarte bun, că eu am mâncat tocan făcut de un baci din Gura Plaiului, care știa să facă ca'n legea veche, spune Dârju ștergânduși mustățile stufoase și ducând sub ele o oală cu vin, pe care popa Niță 'i-o umpluse lui și starețului ca să aibe spor la vorbă, apoi lămurește:

— Am văzut cum îl face. Tae un berbec ori doi din cei bătuți; cu săul pe ei ca slănina de porc. Tae săul în bt căți mari, apoi carnea desfăcută de pe oase o toacă mărunt ca pe bureți și o pune în căldarea unde a fiert săul până la topire. O ferbe până seacă detot și numai easă abur din căldare. Punea apoi sare, cimbru și sunduc, după care se vără în'r'un burdof uns pe dinnăuntru cu rașină de brad. Se făcea drui de tare, de puteai tăia în el ca în ceară. Era destul să tai din el o felie și s'o încălzești puțin într'o tigae, că mâncarea era gata. Da ce mâncare!... o bunătate!... Baciul spunea că se pune la el și măduvă de la alte oase — oase de bou de pildă — și atunci nu se dovedește ceva mai bun.

— S'au dus baci din vremile de odată, care știau să facă „tocan“ bun, și pe care'i am apucat și eu, spune boerul Mongescu.

— Dar dacă le găseau bucatele, ori Doamne ferește nu se făceau de ajuns, cum trăiau bieții oameni părinte stariț? întrebă mama cu gând să'l îmbie pe stariț să povestească.

— Vai de om! Trai de câine! Trăia cu jir, cu ghindă și cu mămăligă din urzici.

— Ca puii de curcă și bobocii de rață, spune zâmbind cucoana Marița.

— Păi și astă-zi ungurenii știu să facă „mămăligă de urzici“ când

li s'a isprăvit „de moară” spune tata. Eu am mâncat la stâna noastră din Nedeuța, că având treburi pe la zătoanele de sub Gârbovu, isprăvisem merindea din traistă. Nu e rea mămăliga de urzici, dacă o mai dai prin ceva jintiță, așa că poți trăi mult și bine fără „mămăligă de casă”.

Ei și pe urmă părinte stariț, că'ți luarăm vorba din gură?...

— In zorii zilei Urlanul își avea întocmite cetele pe căpităanii, bine numărate, înarmate cu ce trebuia și gata de război.

— Eu cred că la numărătoare era și de cei ce dau bir cu fugiții, întrerupe Dârju, care ca primar, știa că unii flăcăi nu se prea duceau buuroși la oaste, iar alții erau dați dezertori.

— Ferit-a sfântu. Era lege și atunci! Boerul după vechile datini, era stăpânul pământurilor date lui ohavnice de Vodă, cu chrisov la mână, de stăpânire neștirbită sub blestem, pentru fii, nepoții și strănepoții lor.

Boeru da omului vatră de sat, loc de arătură și de cositură, apoi ciai pentru pășunat vitele și lemne din pădure câte îi trebuia să-și facă bordeiul cum o vrea.

Din bucate și din cositură lua din zece una, afară din ce se făcea în vatra satului. De la oi lua zeciuală de mei și zeciuală din brânză. Din vite mari nu lua nimic.

Oamenii mai făceau zile de clacă la binale, la drumuri, la poduri, la arat, la secerat și la cărături; câte douăzeci cu brațele și câte zece cu caru pe an. Din curăturile făcute de oameni nu se lua dijmă timp de zece ani.

Femeile și fetele făceau zile de clacă jupânesei, la torsul inului, al cânepei, al canurei pentru dimii, la melițat, dărăcit, urzit, năvădit și țesut. La războaiele jupânesei, învățau fetele țesutul și toate izvoadele de râuri în argea și gherghef.

Flăcăii aleși de boer pentru oastea lui trebuiau să ție cai de călărie. Ei aveau drept de stăpânire ohavnică pe seliștile din vatra satului, dreptul să cosească livezi fără dijmă din fân și nici din bucate, numai dijma pe jumătate din poame și din vii.

Cei pedestri, adică sulițașii, arcănarii și ghiocașii, nu dau dijmă din bucate și din vite, dar nu erau scutiți din clacă. Călăreții aveau drept de vânătoare pe moșiile, munții și pădurile boerului cu drept de dijmă 'n jumătate din vânat și din peile jivinelor sălbatice.

Ei trebuiau să însoțească pe boer la vânătoare prin codri și pe munți, ca să-și amiruiască blănuri pentru șube și căciuli, ca să nu semene căpităanii cu bacii și haidăi stânelor.

Boerul făcea muștră cu ei, rânduindu-i pe cete și căpităanii, învățându-i meșteșugul rânduiala și tocmirea de război, ca să știe fiecare ce are de făcut la vremi de cumpene.

Și era — așa se spune — boerul Urlanu, un căpitan strașnic peste boeri și cetele lui.

Da porunci scurte, în chiote aspre și se avânta urlând în vâltoarea vrășmașilor de auiau codrii, că deaia 'i s'a dat numele de Urlanul.

Când s'au ivit cetele ungurești pe lunca Ceaurului prădând și arzând, i-au venit ștafetele Craiului, că vine dinspre Dunăre Craișorul Bogdan cu oastea sârbească și boiarii lui Vodă i-au zătonit calea Severinului. Atunci Riga Robert crai al părinților ungurești, și-a tocmit oastea să treacă prin Valea Gurenilor în sus spre plaiuri, de unde să scoboare dincolo de munții pela Câmpul lui Neag, și a trecut oastea Frâncilor cea înbrăcată în fer înaintea oastei regești, din călăreți muiiați în fireturi de aur, în mijlocul cărora mergea regele în caleașca lui, cu steaguri, și care cu scule și corturi, și a apucat-o pe Bistrița 'n sus.

Când a ajuns în lunca Teleștilor, în dreptul Răchiților, au început să bată praștierii Urlanului, svârlind grindină de pietri și arcașii din răchiți ploaie de săgeți. Frâncii și călăreții regești, au trecut podul Bălțișoarei bulucindu-se spre munte în spre Bâlta și *Posada Gurenilor*, iar grosul n'a mai putut trece, că de dincolo de Bistrița i-a încuipătat cetele lui Retezeanu, ale lui Hâldanu și Hârgotă, întinse sfoară din dealurile Săucei, până în Dumbrava Tismenei și Nucetul Gurenilor.

Din urmă a venit cu ai lui, Craișorul Bogdan, și a început bătaia cea mare în toată legea pe viață și pe moarte.

S'a făcut aci în luncă tăere mare de oameni și a luat Bogdan pradă mare de provizii și robi o mulțime, că n'a mai fost loc de scăpare.

Urlanul după stavila dela podul Bălțișoarei, unde i-a lăsat pe unguri ca în strachină pe seama lui Bogdan, a trecut cu boiarii și căpitanii lui mai în sus, după lăncierii și arcașii grei care urmau călărirea craiului, ca oaste domnească aleasă și a început a buciuma poruncile de harță către Arcanu, ascuns cu harcănarii lui în pădurile Brădicenilor și către Stolojanul, căpitanul cetelor de cângiari, ascunși în pădurile Sănăteștilor alături de ghiocașii de sub ascultarea lui Gogoiu.

Când a fost să sue Frâncii plaiul muntelui pe sub Căciulata, a dat de toate potecile închise de bacii stânelor și haidăi lor aținându-se la strâmtori gata a prăvăli stânci și trunchiuri numai aținute. În sus era prăpăd de moarte, în jos chiote de bătălie în toiul ei, căci Urlanul se îndrăcise ca o fiară văzându-și curțile puse în flăcări de călărirea ungurească și a dat poruncă ca unul să nu scape cu viață.

Ștafetarii i-au adus vestea că vodă cu oștenii curții e gata să treacă apa Jiului să le vie în ajutor.

— Să vie Vodă sănătos, că până atunci sfârșim noi, a răspuns ștafetarului și a dat poruncă lui Stolojan să atace pe călăreții Frânci, cei înbrăcați ei și caii lor în zale și platoșe de fier, care se toc-miseră în linie de bătae sub poala muntelui, unde e acum satul Frâncești. Pe aceștia i-a doborât căpitani Urlanului cu meșteșug. Călăreții Arcanului se slobozeau spre ei în fuga mare, întinși pe coamele cailor mici de munte, dar ca focul de iuți, chip ca să se isbească cu călăreții Frânci, călări pe cai mari ungurești și ferecați în fier, ca și cum ar fi vrut meii de lapte să se bată cu berbecii. Dar când era la o lungime de lăncie, svâc, răsucea calul în loc și svârlea cu lanțul după gâtul, ori trupul călărețului, care era smintit și răsturnat din șea, de lațul tras în fuga nebună a calului. Cădeau Frâncii bălăbănind din mâini și din picioare ca niște gândaci răsturnați pe spate. După harcănari, veneau alți călăreți care isbeau în cei căzuți, cu niște săcuri cu coadă lungă și cu un fel de cioc ascuțit ca pliscul de vultur, care străbătea prin zale și i prohodea pe vecie.

Văzând Frâncii prăpădul, s'au strâns în rânduri dese, cu săbiile lungi ridicate în sus deasupra capului, spre apărare de lațuri și cu lănciile înponcișate de jur împrejur, cum sânt țepile pe arici, ca să se poată apăra mai bine, înlesnind trecerea regelui cu călărirea și boerimea lui. Dar Urlanul era leu neadormit și vulpe bătrână în trebile războiului, că decum i-a văzut că se întocmesc în roate, a dat poruncă Stolojanului să intre în treabă cu cângiari lui și lui Gogoiu să l'urmeze cu ghiocașii.

Aștia aveau un meșteșug și mai afurisit. Aveau un fel de ghiare de fier, la fel cu ghiara de uliu, legată cu lanț de fer pe două lungimi de sabie și apoi frânghie înpletită din păr de coadă de cal, pe care știau să le svârle din fuga calului în mijlocul roatelor de care nu te puteai apropia. Ghiarele cângierilor se agățau de zale, de platoși, de picioarele cailor și călăreții grei sub povara lor de fer, erau răsturnați. Apoi ghiocașii veneau la rând. Aceștia avea la capul unui băț ca de lungimea lănciei, un lanț ca de un cot de lung și la capăt o ghiocă din rădăcină de corn în care erau înfipte piroaie de fier cu măciulia ascuțită ca dintele de mistreț. Cu lovituri de ghiocă, se turteau chivererele, se rupeau zalele, și se afundau în carne platoșele.

Rând pe rând au căzut sub loviturile ghiocașilor, călăreții Frânci, cum cad cărămizile dintr'un zid lovit până la prăbușire.

Călăreții regelui, pedestrima și ceata curtenilor, au apucat-o pe valea de la Posada Gurenilor, că doară o putea eși la plaiurile

de sus, dar dincolo de apa Bistriței erau neclintite cetele Hâldanului și ale lui Hârgotă, cu praștierii și arcașii lor.

Când a ajuns pedestrimea și călăria craiului sub piatra Bo-roșteanului ținând cursul apei și coasta Cracului Carstei să ese spre muntele Boului, a început a curge pe coaste stânci, bolovani și trunchiuri de copac, măturând în calea lor oameni și cai.

Urlanul a început în nucetul Gurenilor cu boerii lui, bătaie în lege cu curtenii regelui și s'a făcut acolo mare vărsare de sânge, de a pierit floarea boerimeii ungurești împreună cu pecetaru craiului. Riga Robert, Craiul Ungariei, a scăpat înbrăcat în haine de cioban, cu cojoc mișos și căciulă de turcană, cu câți-va de ai lui, rănit și prăpădit ca vai de capul lui. L'a ajutat să scape un baci care știa ungurește ce a fost cumpărat cu bani și făgădueli. Cu abia câți-va credincioși de ai lui, a ajuns în țara Ardealului și găzduit de nemeși a ajuns la cetatea Deveii și de acolo la Buda unde-i era scaunul.

Oastea lui a fost nimicită cu nemilostivire de praștierii, arcașii, harcânarii, căngerii, și ghiocașii Urlanului, de pietrele și butucii bacilor de la stâne și au căzut în mâna Românilor drept pradă, arme, scule de aur și argint, visteria craiului, toate steagurile, corturile și carele de luptă, pe lângă arme și prinși o mulțime!

Vodă a întărit Urlanului stăpânire pe noi moșii și munți, dându-i din prăzi să-și facă curțile din nou, iar craișorului Bogdan i-a dat moșia de la înbucătura Bălțișoarei înainte pe amândouă malurile Bistriței, să-i fie ohavnică lui și urmașilor.

De aia se zic locurile de pe acolo „La Bogdănești“, că locurile au fost moșie urmașilor din neamul lui Bogdan.

A fost în zilele acelea cumplită și mare vărsare de sânge pe locurile astea, cum a fost și mai pe urmă și cum are să mai fie!... încheie starețu.

— Ba să ne ferească Dumnezeu, să mai fie ce o fost, spune mama închinându-se în spre icoane.

— Hei, logofeteasă Mario și D-voastră prieteni, să știți de la mine, că pământul spurcat de sânge, sânge cere. Asta-i lege; s'o țineți minte de la mine, că sânt bătrân am aflat multe, am văzut multe și multe le știu de adevărate, spune starițul ridicându-se în sus, în semn că taina s'a sfârșit și e vremea de culcare.

* * *

De copil mi-a rămas în minte povestirea bătrânului stariț Irodion de la mănăstirea Tismenei, și când pe câmpia ce se întinde de la Frâncești incoace găseam câte un pinten ros de rugină, îl arătam tatei, care 'l arunca la ferărie veche, spunând:

— A fost pe acolo război mare în timpurile de demult.

În gândul meu îmi spuneam ce ar fi să găsesc și pecetea Craiului Robert, cu care i-a rămas îngropată și puterea, și 'i atribuiam în gândul meu puteri misterioase, care m'ar face stăpânitor de multe țări.

Am mai ținut minte vorba starețului că pământul spurcat cu sânge, sânge cere și ruğa, ruğa mamei înspăimântate „să nu mai fie ce o fost“!

Bizară coincidență, că de ce i-a fost frică n'a scăpat! Feciorul ei mai mic Dumitru, zace sub glie nu se știe unde, prin poenile Rostovanului, iar sub poalele muntelui, unde s'a desfășurat bătălia Urlanului, a fost distrusă Divizia XI Bavareză, ai cărei ulani sub coastele Piuei și ai Pleșei, și-au împușcat caii și au căutat scăpare care cum au putut!

Și... a fost aci mare vărsare de sânge și în zilele noastre! Așa cum a profețit starițul Irodion — „pământul spurcat de sânge, sânge cere“!

Nicolae al Lupului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INSEMĂRI

Moravuri literare: filosofia strușului.

Raporturile noastre cu revistele din capitală ce socot că au, singure, monopolul literaturii române, n'au fost nicicând strălucite. Dela începutul apariției „Dafinei” și până azi, de șapte ani de conștiințioasă periodicitate, o atmosferă de inexplicabilă suspiciune, de jignitoare superioritate s'a încheșat în jurul nostru. Drept consecință, am fost proscriși și ni s'a aplicat cunoscuta măsura sud-est europeană a conspirației făcerii.

Nu ne-am plâns nicicând și nu ne plângem nici acum. „Dafina”, dacă a avut vreo virtute, s'a mândrit cu modestia dar și cu demnitatea ei.

Noi știm că valoarea unei munci nu se consacră de către laudele ieftine ale unor confrăți fără conștiința semnificației judecății lor. Și de aceea „conspirația făcerii” ne e pur și simplu indiferentă cum ne-ar fi, de altfel, și elogiul lor fără importanță.

Ceeace e însă profund regretabil din partea acestor reviste de „capitală”, e refuzul lor de a participa la discuțiile pe cari ele le ridică dar pe cari nu le susțin până la urmă, dacă întâmpinări se ivesc. Și faptul întristează cu atât mai mult cu cât pornește dela o revistă de prima mână.

Cititorul va fi ghicit desigur că e vorba de „Gândirea”, sora noastră ideologică de până ieri, care ne complimentă generos până în clipa îngăduirii unei poziții proprii în afară de ea. După apariția „Depășirii etnicului” și a însemnărilor cari statorniceau, istoric, contribuția „Dafinei” la tradiționalism — însemnări prilejuite de afirmațiile neadevărate ale „Gândirii” care și revendică monopolul tradiționalismului — marea revistă ortodoxă n'a răspuns nimic. Și doar i se aduceau întâmpinări precise la cari alții — apărători ai „Gândirii” au simțit totuș nevoia să răspundă și o simt încă. (Vezi discuția noastră cu d-l D. C. Amzăr dela „Cuvântul”, care a publicat în Maiu un foieton în chestia aceasta și acum în Octombrie încă două). Ceeace înseamnă, cel puțin, că observațiile noastre în marginea ortodoxismului gândirist nu erau tocmai așa de svărlit cu gest ușor, peste bord.

Acesta e un prim fapt.

Dar iată că se mai ivește și un al doilea. Poate mai semnificativ.

„Gândirea” publică, în câteva numere succesive, acel trâmbișat eseu asupra „Școlii Regelui Mihai” al d-lui V. Băncilă, pedagog de apreciat de altfel, când nu se pripește. Presa și revistele fac eseului primire, în genere, bună. Noi ne îngăduim

însă din nou o poziție de critică și arătăm că sfaturile pedagogice ale d-lui Băncilă nu sînt seamă de atributele esențiale ale regalității, laicizînd-o din exces democratic. Citi-torii articolului nostru își amintesc argumentarea, pedagogică și istorică ce o aduceam. Intre timp, profesorul Nae Ionescu publică în „Cuvîntul” un articol de fond în care accentuiază nota mistică a regalității și deci propune o educație specială regelui nostru și nu una la fel cu toți copiii acestei țări. (V. Băncilă socotea că regele Mihaiu tre-bue să meargă la „școala publică”). Prin urmare o confirmare într'un punct a atitudi-nii noastre.

„Gîndirea” n'a răspuns însă nici de data aceasta.

A adoptat comod și oriental — căci doar orientalismul pasiv și nepăsător îi e crezul — filosofia struțului. Își ascunde capul în nisip și nu vede,

E un fel elegant de a-ți evita adversarul dovedind lumii că nu există. Și sunt oameni cari cred. Mai ales când dovada vine dela „Gîndirea”. Căci scrie la carte: „crede și nu cerceta”.

Dimitrie Sandu.

Potopul de reviste noi.

O toamnă fecundă în aparițiuni de noi publicații. La Brăila, la Brașov, la Bu-zurești și pe alte meleaguri de țară, s'au ivit pe neașteptate — ca o armată ce atacă prin surprindere — un șirag întreg de reviste noi.

Și firește, cronicarii revistelor vechi le-au ieșit înainte, s'au bucurat foarte, le-au îmbrățișat afectuos oferindu-le și cuvenitele urări de traiu lung și fericit.

Judecata acestor recenzenți nu are, desigur, în vedere interesele reale ale litera-turii noastre, ci e o apreciere pur culturală. Oamenii se bucură că un nou luptător a apărut pe câmpul cultural. Încă trei, patru propagandiști culturali cu un organ de câ-teva zeci de cititori cel puțin, e, în definitiv, un câștig apreciabil.

Din acest punct de vedere, nu avem nimic de zis, Revistele despre cari vorbim s'ar integră în frontul „ofensivei culturale” unde ar putea ușură izbînda.

Dar iați că periodicele nou apărute n'au deloc intenția ce le-o atribuim. Ele vor să facă pur și simplu literatură. Cu forțele proprii încadrate de câteva condee consa-crate așa ca de ochii lumii. Și publică în consecință: poezii, schițe, nuvele, fragmente de roman, critică, în sfîrșit tot ce trebuie unei reviste ca să i se zică: *literară*. Cali-tatea nu interesează. Eventualul ei cercetător ar face descoperiri lugubre. Nici vorbă de talent și spirit critic. Producția cade toată iremediabil în afară de literatură.

Și atunci nu înțelegem entuziasmul confrăților la apariția unui astfel de purtător de „literatură”. Ba îl socotim deadreptul imoral. Căci ce rost are încurajarea unei pu-blicații nule din punct de vedere literar sau critic?

Fac recenzenții sus pomeniți confuzia că aplică unor reviste cu pretenții literare criterii culturale? Cu atît mai rău pentru ei. De astfel de cronicari „încurcă lume” nu prea am avea nevoie.

Și punem problema revistelor noi în forma aceasta acută pentru motivul că o *revistă trebuie să-și justifice într'un fel existența*. Iar în împrejurările noastre de azi nu vedem decît trei moduri de a-și legitima existența:

a) revista nou apărută aduce o ideologie literară nouă, corespunzînd unui curent public actual (Pilda „Sămănătorului”)

b) revista nou apărută e organul unor talente noi ce vor să activeze într'un alt cadru (Inceputul „Gîndirii”) și

c) revista oglindește caractere regionale (Tipul „Viața românească” mai mult mol-dovenească în literatură dela Sadoveanu la Teodoreanu).

DĂȚINA

Intră vreuna din noile publicații într'una din aceste categorii? E atunci bine venită. Dar altfel? Ce-o mai fi încurcând lumea când — slavă Domnului — atâtea ocupații mai fructuase așteaptă pe solicitorii de celebritate literară?

Voiți poate să vă cităm numele acestor reviste? Sunt:... Dar nu! Preferăm să renunțăm. Căci doar *nomina odiosa*. Și apoi, cititorul le va distinge singur dela o poștă.

D. Gerariu.

Recenzia unei recenzii.

De curând apăruta gazetă săptămânală „*Vitrina literară*”, ne face, prin d-l E. Gulian, cinstea de a ne recenza copios de lung numărul nostru comemorativ pentru Eminescu. Ii suntem recunoscători cu toate malițiozitățile ce ne servește, de altfel discret, în paranteze și la cotituri de rând. Și recunoștința noastră nu se adresează faptului că ne-a scos din „anonimat” (recenzentul crede că dacă n'a văzut polul nord asta înseamnă că nu există) ci postibilității de a fi deschis o discuție.

Căci iată d-l Gulian, după ce recunoaște merite destul de însemnate numărului nostru despre Eminescu, ne aduce imputarea că n'am „sistematizat materialul” și am dat o comemorare incompletă.

Suntem de perfect acord cu d-l Gulian și noi cei dintâiu ne-am pus cenușă în cap. Dar, vedeți, ne-am zis, în definitiv nici n'a fost pretenția noastră să atacăm de front „problema Eminescu”, fiindcă o revistă nu are menirea unui magazin de studii ci am vrut numai să aducem un omagiu prin câteva contribuțiuni mai răsărite. D-l Gulian care e atât de pretențios cu noi — și prin aceasta ne arată o prețuire pentru care-i mulțumim — uită că cele mai bune reviste românești n'au făcut nici atât. (Un-de e contribuția *Gândirii* și a *Vieții Românești* de pildă?)

Dar mai departe, recenzentul „*Vitrinii literare*” ne face plăcerea de a se ocupa și de „*Tradiționalismul lui Eminescu*”. Ca și până acum, elogiul alternează cu severe observații critice așa că la urmă ne pomenim cu un sfert din articolul nostru desființat și cu însuși axa lui centrală frântă. Ceeace nu-l împiedecă pe d-l E. Gulian, foarte subtil diplomat, să aibă despre noi o părere excelentă. Într'adevăr d=sa scrie:

„*Clar, foarte ordonat și cu o documentare care-i dă o reală autoritate, acest articol obligă pe d. Dima să continue cel puțin d=sa răbdător, organizat studiile despre Eminescu*”.

Elogiul e într'adevăr atât de mare încât semnatarul acestor rânduri se simte intimidat sau... ridiculizat. Fiindcă nîcînd — cel puțin în faza actuală a pregătirii sale — nu s'a crezut capabil să atace sistematic și cu gândul unei exegeze serioase problematica atât de grea a operei lui Eminescu.

„*Tradiționalismul lui Eminescu*” a vizat însă altceva, mai ales. Fără să neglijeze prezentarea obiectivă a tradiționalismului eminescian, autorul lui și-a propus să-i descopere latura vie, valoarea educativă și de orientare pentru cultura noastră de azi. Noi n'am vrut dar să-l „coborîm” pe Eminescu în lupta dintre tradiționaliștii și moderniștii literari ai d-lui Gulian, ci să-l aducem ca un argument în sprijinul orientării noastre culturale generale. În artă firește, suntem de părerea d-lui Gulian: Eminescu e un artist deasupra oricărei școale literare, dar în cultură reprezintă o atitudine hotărât tradiționalistă (dacă termenul a fost compromis de gazetărie, nu e vina noastră. Și apoi ne poate oferi altul d-l Gulian?) cu baze teoretice serioase și cu altele temperamentale pe cari nu le primește recenzentul nostru pentru că — spune d=sa — nu sunt specifice.

Aci e a doua chestiune pe care o deschide, într'adevăr interesant, d-l Gulian. În prima parte a studiului nostru, am legat tradiționalismul eminescian de psihologia tradiționalistă al lui Eminescu pe care am demonstrat-o prin extraordinara sa memorie, această funcțiune sufletească fiind caracteristică după noi *numai* tradiționalistului. D-l Gulian crede însă că memoria caracterizează pe *toți* poeții, e însăși funcția lor creatoare. Trecem peste faptul că în realitate *memoria e auxiliară* în creația poetică servind doar material *imaginației* care e adevărata creatoare și venim la observația recenzentului nostru. D-l Gulian n'a citit cu atenție articolul, fiindcă dacă ar fi făcut-o ar fi observat că autorul lui nu vorbește de memoria care a ajutat pe *creatorul* Eminescu ci de memoria lui *de om*, pe care o și dovedește numai prin citații cu caracter *autobiografic* și cu biografia poetului. Această memorie — și deci nu cea care are un rol în creație — caracterizează într'adevăr exclusiv psihologia *omului tradiționalist* în opoziție cu psihologia, s'o numim *revoluționară*, a celui care lepădând trecutul izbutește să se înnoiască la fiecare mare eveniment al vieții. Eminescu are o psihologie tradiționalistă și Proust, despre care pomenește d-l Gulian, poate foarte bine s'o aibă la fel. Că din punctul de vedere al creației, Eminescu e „tradiționalist“ și Proust „modernist“ aceasta e desigur adevărat, dar fiindcă s'a schimbat unghiul de vedere subț care îi privim. După cum se poate ușor senza, ambele observații critice ale d-lui *Gulian* isvo-răsc dintr'o *înlocuire* a punctului nostru de vedere *general* (tradiționalismul *cultural* al lui Eminescu) — cu unul *particular* — (tradiționalismul *literar* al lui Eminescu).

Cu aceste lămuriri, am fi fericiți dacă am obține o mai clară înțelegere a „Tradiționalismului lui Eminescu“.

Al. Dima.

BCU Cluj / Central University Library Cluj Literatura românească în Ceho-Slovia.

Interesul pe care vecina noastră aliată îl poartă formelor de cultură românească e, într'adevăr, mai mare decât ni-l închipuim. Mai zilele trecute a luat ființă un *Institut* ceho-român, cu care prilej presa țării vecine a vorbit îndelung despre noi. Apoi s'a reprezentat *Năpasta*, opera de mare succes a lui *Sabin Drăgoi* și în sfârșit iată că apare în traducere ceah un studiu istoric al d-lui *Ovid Densușianu* asupra „*Poeziei române moderne*“, urmat de o mică dar semnificativă antologie a poezilor noștri contemporani, reprezentați după școli literare (Goga sămănătorist, Pillat tradiționalist, Dimitrie *Anghel* la hotară între sămănătorism și simbolism, *O. Densușianu* simbolist, *Ion Minulescu* simbolist, *Lucian Blaga* și *T. Arghezi* „moderniști“).

Autoarea traducerii și antologiei e — firește — lectoarea de literatură română dela universitatea din Bratislava: *Dr. J. Husková Fleishansová*, a cărei iubire pentru cultura noastră s'a mai arătat rodnic și altădată.

Dar interesul Ceho-Slovacilor pentru noi, ne impune o datorie: să ne vădim și noi prietenia pentru cultura vecinilor. Căci dacă tratatele sunt „petece de hârtie“, relațiile culturale sunt mărturie de iubire ce nu se uită.

D. Gerariu.

Romanul bizantinismului nostru.

În al 50-lea an al vieții sale și după un sfert de veac de vrednică ucenicie literară urmărind continuu posibilitatea realizării de azi, d-l *Mihail Sadoveanu* ne-a dăruit a 50-a sa lucrare și primul roman istoric obiectiv al literaturii noastre: „*Zodia Căcerii sau Vremea Ducăi-Vodă*“.

Operile unui scriitor trebuiesc judecate mai întâiu, din punctul de vedere al creatorului însuși, al intenției sale, al depășirii sale de către sine. Așa privind, cele 49 de volume dinainte ale lui M. Sadoveanu nu sunt tot atâtea piscuri de înălțimi în creștere ale carierei sale scriitorești, nu închipuie o scară de ascensiune lentă, dar progresivă către culmea „Zodiei Cancerului“. Dimpotrivă. Momentele operei lui Sadoveanu nu se gonesc întrecându-se, ci dau impresia unei stabilități cu prea puține tendințe de tulburare. De aci, un sentiment de lucru care se repetă cuprindea pe cititor. Sadoveanu era iubit, admirat, dar mai mult pentru lucrările sale vechi, puțința de a evolua fiindu-i refuzată.

Și iată că ultimul roman aduce o desmințire aprigă acestei păreri. M. Sadoveanu poate evolua purificându-și defectele epice sale: excesul liric și descriptiv. M. Sadoveanu se poate scutura de vechi păcate adunându-și puterile fermecate pentru clădirea romanului nostru istoric, model. Și ne-a dăruit astfel „Zodia Cancerului“ lucrarea sa de maturitate artistică ce culege din lunga-i carieră de prozator doar calitățile de povestitor bătrânesc, de evocator neîntrecut, de abil mănuitor al unei acțiuni interesante, dramatice chiar, cu momente ce se împletesc și se succed motivat și crescendo, cu puternice reliefări de personaje cu trăsături de epopeic eroism, toate învăluite — nu în atmosfera de vis a romantismului idealizator — ci în armura severă a celei mai probabile realități. Vremea Ducăi Vodă e parcă desgropată din pământul celor două veacuri trecute, din nou înviată și îndemnată să-și mai trăiască încă odată viața netulburată ca și cum am privi-o dintr-o stea la care de-abia acum ajunge lumina ei.

Ca temă și tipuri psihologice — romantică, opera d-lui Sadoveanu e, prin folosirea documentului istoric și obiectivitate, realistă. Iar din punct de vedere artistic, înseamnă o biruință a lui Sadoveanu asupra lui însuși. Descripția, asupra căreia insistă mai mult altădată, e redusă acum la rolul de cadru strict necesar al acțiunii, iar lirismul și subiectivitatea se evaporă ușor într'un umor și o fină ironie ce pudrează ici, colo o situație sau un gest.

Subt greutatea faptelor ce se succed câte odată cu elemente de senzațional gonind către un sfârșit tragic, psihologia — ca în tot scrisul lui Sadoveanu — e oprită reducându-se doar la invenția unor conflicte din cele mai interesante dar pe cari autorul, cu atenția îndreptată în afară, nu le adâncește. Așa de pildă procesul sufletețesc al lui Alecu Beizade, eroul romanului, pornit mai întâiu să seducă pe fiica lui Vodă Duca pentru ca să răzbune mazierea tatălui său Antonie Russet, și apoi pomenindu-se el însuși sedus, nu e decât schițat.

În schimb stările și moravurile Moldovei din vremea Ducăi Vodă sunt pictate cu o realitate din cele mai vii. Cumpărarea tronului cu bani grei dela Poartă, sbuciumul crud pentru a-l menține, uneltirile unei boerimi servind în același timp la doi stăpâni, politica de viclenii, nealități și intrigării a Domnului și supușilor săi, te pun în fața Bizanțului cu tot spiritul său meschin și laș.

Deși evocare a unei vremi de mult apuse, romanul d-lui Sadoveanu e totuși actual — reprezentarea bizantinismului amintind în mare parte multe din moravurile noastre politice de azi.

Dar, un roman de valoarea acestuia cere un studiu mai adâncit ci nu numai o prezentare sumară cu cea încercată mai sus. Poate vom reveni.

Al. Dima.

Studii despre Eminescu.

Dintre lacunele elementare ale culturii noastre, două mai ales ne dor mai mult lipsa unei ediții critice a operei integrale a lui Eminescu și inexistența unui comentariu complet, și adecvat acestei opere.

Faptul e într'adevăr de o excepțională gravitate. Când literatura românească, printr'o minune, ne-a dăruit o personalitate poetică de calitatea lui Eminescu, tot atât de național cât și de universal, lacunele semnalate mai sus se adâncesc în răni de a căror vindecare depinde oarecum sentimentul nostru de mândrie față de marile noastre valori.

Și se pare că durerea aceasta ne arde mai mult ca nici odată, acum. De aceea interesul pentru Eminescu a crescut în ultimul timp fără ca să atingă totuși intensitatea pe care am dori-o. Așa de pildă, d-l G. Ibrăileanu a anunțat o ediție critică a poeziilor lui Eminescu în două edituri deodată, fără s'o avem însă nici până azi cu toate că au trecut luni destule dela vestirea ei. De altfel ne-ar încânta mai mult o ediție critică, completă a operelor eminesciene pentru motivul că numai astfel am avea imaginea întreagă a acestei mari personalități cu părți de activitate ce se luminează reciproc. Dar în definitiv, ne-am mulțumi și cu mai puțin, numai să se producă odată evenimentul (căci fără îndoială eveniment va fi).

Apoi, ultimile luni ne-au adus și o serie de studii despre Eminescu, pietre prețioase pentru diadema comentariului critic complet ce va să vie odată. Din rândul acestora vom cită mai întâiu cele două contribuții de culoare psihologică, estetică și mai ales filosofică, ale d-lui Tudor Vianu din ultimile numere ale „Gândirii” („Volumitate și durere” și „Pesimism și natură“.)

De asemeni studiul „Eminescu și etica lui Schopenhauer” din „Revista de filosofie” arătând de aproape și precis legăturile poetului cu filosoful german.

Apoi remarcăm articolul d-lui Ion Sân-Giorgiu despre influențele lui Goethe asupra lui Eminescu din „Ramuri” și însfârșit studiul d-lui Radu Dragnea despre „Spiritualitatea lui Eminescu” în ultimul număr al „Gândirii”, purtând asupra metafizicii sau teodiceii lui Eminescu ridicat la rangul de îndreptar al noii generații de „spiritualiști”.

Toate aceste studii sunt contribuții de care marele comentator al viitorului va trebui desigur, să țină seamă.

Dim. Sandu.

Imperialism estetic

Disciplinele sau punctele de vedere ale studiului cunosc și ele o politică a lor specifică, o concurență și o dominare a unora asupra celorlalte, un fel de imperialism teoretic. Așa de pildă, veacul trecut a trăit un imperialism psihologic și istoric prețuind pitorescul particular al lucrurilor, calitatea lor diferențială, unicitatea lor intimă. A urmat apoi în vremea noastră un primat al sociologiei și mai recent unul estetic.

Acesta din urmă are puteri fermecate. Se găsește peste tot, în viața practică tot atât ca și în cea teoretică. Nu se mai mulțumește nimeni astăzi să constate că un lucru e bun, util, ci se întreabă și dacă întrunește sufragiile esteticului. Ba mai mult chiar. Utilitatea e trecută pe al doilea plan, esteticul dominând-o. Anumite vișii rafinate, nu numai inutile dar și adânc primejdioase, devin semnul distinctiv al „nobleței” fiindcă par estetice.

Noțiunea de „estetic” a evoluat către un cuprins nou. Ea nu mai înseamnă „unitate în varietate” după formula clasică, armonia aceea impunătoare care aducea cu sine starea de înaltă contemplațiune ce făcea sufletul mai bun și mai apropiat de Dumnezeu. Astăzi s'au disociat valorile desfăcându-se din unitatea lor originară ca inelele din pata de untdelemn a experienței lui Platon. Din nebuloasa primitivă s'au desprins planete cu existență autonomă, valori cari se închid într'o independență ce nu le poate fi decât stricătoare. Esteticul se izolează astfel de etic, ba chiar și-l supune. Iar cuprinsul noțiunii de „estetic” înseamnă azi mai mult originalitate, bizarerie, rafinărie adică ia o ac-

DATINA

cepțiune oarecum decadentă. Se uită origina comună a tuturor acestor valori care e legea culturii cu menirea de a purifica și înălța sufletul. Se pierde din vedere *esența etică* a culturii.

Iată de ce sensul în care s'a disociat valoarea estetică nu ne încântă prea mult. Și iată de ce suntem împotriva imperialismului estetic în viață și cultură.

Când mai deunăzi, se deschidea, în lipsă de alt subiect, „procesul criticii“ și se proclamă estetica drept o încoronare a criticii, împotriva psihologiei, înțelegeam că în specializarea aceasta se uită raportarea esteticului la „cultural“ și etic — noțiunii neplăcute imperialismului estetic. Noi socotim de aceea, cu riscul de a fi anacronici pentru unii, că încoronarea criticii nu e estetica ci filosofia care pune în legătură valorile disparate refăcând unitatea culturală din care toate purced. Critica filosofică dar, aceasta e ultima treaptă a criticii. Departe de a fi inactuală ea e rodul contemporan al filosofiei culturale.

Imperialismul estetic se cere deci înlocuit prin imperialismul cultural în sensul de mai sus. Căci o comandă legile elementare ale culturii.

Tudor Damian.

Poșta redacției.

E desigur și aceasta una din cele mai vii probleme ce se impun unei reviste. Ce atitudine e mai potrivită față de noianul de încercări literare ce inundă fără milă redacțiile? Nu odată ne-am pus-o și noi îndemnați de câte un plic albastru ce ne oferea timid vreo poezioară sau o frântură de proză, față de care nu știai precis ce anume să crezi. „Opera“ nu era publicabilă, dar nici nu putea fi refuzată cu inimă ușoară. Căci printre atâtea ineptii, noul scriitor te surprindea admirându-i o imagină, stăruind cu plăcere deasupra unui vers, înfiorându-te de o emoție abia înmugurită, aplaudând o descriere. Și pentru atâtea lucru, nu-ți venia s'o publici. Dar nici n'o puteai svârli la coș.

Iată însă că, recent, două gazete săptămânale „Viața literară“ și „Adevărul literar“ și-au pus și ele problema pe ton polemic. Cea dintâiu socotea că încurajarea scriitorului debutant e o faptă de toată lauda: ea stimulează talentul timid sau menține, în cazul cel mai rău, dragostea solicitatorului pentru literatură. Preconiza deci supravegherea onestă a manuscriselor și întemeia o poștă a redacției cu răspunsuri politicoase și drepte pentru toți, iar pe deasupra inaugura și o rubrică „Antologia scriitorilor de mâine“ în care publică bucășile mai reușite. Cealaltă gazetă, „Adevărul literar“, îmbăindu-se în norocul de a fi sucursala „Vieții românești“ și deci afișând numai scriitori consacrați, credea că poșta redacției nu are altă menire decât de a distra pe cititori oferindu-le mostre poetice ratate de ale începătorilor.

Acest din urmă procedeu e, firește, cel puțin ineleant dacă nu lipsit complet de o elementară delicateță față de o atât de frumoasă năzuință ca cea a tânărului pasionat pentru literatură. Dacă cineva scrie o absurditate sau chiar o monstruoasă literară și ți-o trimite e semn că el crede realizată în acea producție toată capacitatea sa de expresie și stare emotivă. A o lua în răs e comod, dar nu prea civilizat. Nu e mai distinsă în acest caz tăcerea? Și apoi nu are „Viața literară“ dreptate când socotește că o astfel de atitudine îndepărtează pe începător de literatură?

În ce ne privește, preconizăm atitudinea binevoitoare, de atentă cercetare a manuscriselor ce se prezintă și încurajarea mugurilor de talent. Cum însă spațiul nu ne îngăduie să înființăm și noi o poștă a redacției, vom răspunde începătorilor personal.

Li rugăm de aceea să ne indice clar adresa și le făgăduim toată solectudinea noastră. Căci nădăjduim ca dintr'un vers sau o imagine proaspătă să răsară odată și o poezie realizată iar dintr'o schiță timidă o nuvelă apreciabilă.

Tudor Damian.

Sergiu Dan și Romulus Dianu : „Vieța minunată a lui Anton Pann“.

„Cultura Națională“ Buc. 1929.

Povestirea unei vieți minunate, trebuie să fie — de bună seamă — ea însăși, o poveste minunată.

Literatura noastră epică — atât de tânără — așteaptă încă un rapsod, care să cânte — dacă nu isprăvile neamului nostru *întreg*, — cel puțin crâmpete din vieța românească.

Din acest punct de vedere — privitor al vieții românești — ce transpiră din întreaga lucrare, romanul D-ilor Dan și Dianu, este într'adevăr minunat. Autorii ne plimbă, cu destulă ușurință, prin vieța aceluia care n'a fost — numai — „*isteț ca un proverb*“, dar și „*un pasionat chinuit de mistere*“, ca unul ce trăia „*ca să facă doar plăcerea inimei sale*“...

Cu Anton Pann, trăim chinurile căsniciilor lui: ușuratică Zamfira, romanțioasa Ana și așezata Tinca, sunt femeile din toate timpurile, rămânând — totuși — femeile întâii jumătăți a scolului al XIX, cu modestia și rezeva lor, ce le-ar sta bine ori când și ori unde.

Cu el, urcăm scările Mitropoliei ca să asistăm la un proces de divorț al timpului (era în ajunul lui 1821). Șugubețul Anton Pann amărit de „*atâtea taine urite ce numai el trebuia să aibă scârbă a le ști*“, nu știe nici el cum a făcut și — în loc să înfierze purtarea soției necredincioase, — a ridicat glasul împotriva lui zicând :

— „*Prea Sfinte, de cât alte vorbe, ce-ași putea spune fără folos, mai bine atâta: nici eu nu pot să mă dumiresc cum am putut face asemenea rău lucru, să mi bat femeea*“.

Și... a iertat-o.

Locurile de petrecere ale Bucureștilor de la 1820—1830, tot cu Pann le cercetăm: *Moșii*, tradiționalul târg al Moșilor, atât de vechi și totuși atât de nou astăzi; *Grădina lui Gialer*, unde mândăciosul *Momuleanu*, *Bărbucică Văcărescu*, *Iancu Moruzzi*, ascultau declamând pe *Costache Facca*, care „*primia cu un răs de copil toate dovezile de iubire*“. La cărciuma lui *Deșliu*, pe când ciurma era în toi, Anton Pann, după ce alerga toată ziua împărțâșind bolnavii din boerime, asculta țigani lăutari cântând pe tonul marșului lui Napoleon un cântec foarte la modă :

„*E'oaie verde semenicu
Dealul Spirii și Beilicu
Scuipă către Țarigradu
Ca s'audă și mpăratu
Huo, neamfu Metternicu*“...

„Ducele Metternich eră batjocorit în tot felul de cuplete, pentru că se știa că sprijinise venirea la domnie a lui Ion II Caragea“.

Tot cu Anton Pann pătrundem în tipografia lui *Petre Efesiul* care

„*și împărția ziua între școala de la biserica Nicolae Șelari și tipografia ce înființase. Nu era cine știe ce instalație această tipografie în care Efesiul singur zețuia cu mâna cântecele de stea și tâlmăcierea viselor. Dar cămara aceea mirosind a cerneală, ajunsese un fel de academie unde erau desbătute toate problemele bisericii și școlii românești de pe atunci*“.

În această tipografie se făuriau gânduri bune și 'nălțătoare. Aci se vestia munca lui Lazăr care „sărăcește dăscăbind la Sava pe feciorii de Români“ și tot aci se vorbește în șoaptă de acela care va face „cu sabia pentru trup și pentru cuget ceea ce tinerii scriitori făceau cu vorba pentru inimă și suflet“. Acela era Tudor Vladimirescu.

„Anton Pann găsea bune cuvinte pentru răscoala în care bănuia mântuirea țării — și de aceea îl găsim printre acei ce așteptau ivirea lui Tudor pe dealul Cotrocenilo.“

Această revoluție l-a schimbat mult pe Pann,

„stămpărat din toate poftele lui tinerești, ascultă neantul ce se deschidea la bătăiul unei singure albine coprinsă între geamuri“.

În schimb, admiră pe Pavel Kisseleff și nu ia parte la revoluția dela 1848.

„Anton Pann era poate prea adâncit în căutarea proverbelor, în răstălmăcirea poveștilor hazlii, și alcătuirea cântecelor pentru a putea simți în aer plutirea otrăvită . (revoluția 1848).“

Într'adevăr în jurul lui 1848, tipărește cântecurile lui de stea. Între 1831—1848, fiind dascăl la Olari, apoi dascăl de muzică al școlii naționale din București și — în urmă — profesor de muzică la Seminar, tipărește cărți bisericești, teorii muzicale, poezia lui Nastratin și

„Observând că judecata poporului este scoasă din proverbe, plănui să facă o carte de înțelepciuni mincinoase, pe de-o parte fiindu-i plăcute, pe de alta, fiindcă vedea în aceste proverbe o filozofie și reală și plină de contraziceri“.

Spre împlinirea celor 60 de ani de viață, și-a petrecut timpul dând învățăturii nepoților, învățături scoase și exprimate prin proverbele culese cu trudă, din gura poporului.

„Această viață aparent împăcată și ușor străbătută, nu era lipsită de tragic. Anton Pann sub obraz l și cuvântul de liniște mulțumită cu destinul, ascundea o trează aspirație spre un mai mult cu puțință.“

Dacă viața risipită pe toate drumurile țării, prin hanuri și biserici, prin tipografii și cârciumi, nu-l putea mulțumi, cu a'ât mai puțin își credea el opera împlinită,

De ani, avea s'ăruință de a revizui tot ce scrisese, avea deosebire, vădită de la o ediție a unei cărți la alta. Anton Pann revizua mereu“.

Anul 1854 i-a adus sfârșitul.

* * *

„Viața minunată a lui Anton Pann“ ar fi un roman dacă ar îndeplini anumite cerințe. Celitorul este — însă — prevenit: „lectura lui este ca drumul cu văi și cu prapoare; nu se poate alerga pretufindeni cu iuteală constantă“.

Obiectivitatea și unitatea povestirii suferă din cauza intenționatelor aprecieri sau deprecieri a faptelor istorice — în mijlocul cărora a trăit A. Pann — și narațiunea devine greoaie, falsă, prin aceste insistări asupra unor fapte ce n'au legătură directă sau n'au importanță în desfășurarea acțiunii.

Lungile digresiuni făcute cu scopul de a înfiera și ridiculiza revoluțiunea de la 1848, n'au nici o legătură cu viața lui Anton Pann, fiindcă revoluția a trecut pe lângă el fără să o simtă. Și nu înțelegem de ce revoluționarii dela 1848 să fie

„marea sursă de unde au născut mai târziu neuitații eroi ai lui Caragiale“.

iar revoluția din 1848 să fie :

„Academia la care s'au călit și Trahanache, și Cașaveni, și Farfuride, și mai ales conu Leonida“?!“

Oare, un Kogălniceanu, un Alexandri, un Ghica, un Eliad, Rosetti, Goleștii (literatori și francmasoni?!) ar putea sta alături de Farfuride sau Brânzovenescu! Din altă clasă socială, cu altă mentalitate, s'au născut eroii lui Caragiale! Mulțumim autorilor că au scutit pe N. Bălcescu de astfel de epitete.

„singurul ce nu era la locul cuvenit într'un guvern revoluționar, judecând după imaginea acelei Români militare, îndelung visată, până la moartea lui săracă și vitează”.

Apoi proclamația de la Islaz este socotită „act ușuratic” și „faimoasă stilizare în care absurdul ține loc de ori ce”....

Unele scene ale acestei povestiri: fuga lui Pann, dela Mânăstirea dintr'un lemn, cu sora Ana, mai târziu a doua lui soție; găsierea unui soldat a lui Napoleon, lângă apa înghețată a Prutului, care muria zicând:

— „*Que vatre règne arrive, Seigneur...
L'Empereur, L'Empereur ...*”;

sau întâlnirea lui T. Vladimirescu „care răcnea muscălește” celor pe care îi întâlnea pe drumurile Basarabiei, la 1812..., toate aceste scene de senzație, de romantism, aduc scăderi acestei narațiuni.

* * *

Dar cu talent, D=ni Dan și Dianu ne=au dat un Anton Pann cu o viață a lui proprie, un suflet deosebit de altele, ne dau frumoase descrieri; ne caracterizează reușit — prostimea — mulțimea strânsă prin colțurile Bucureștilor ciumați... să asculte de la toboșar precepte igienice; ne dau interesante pagini asupra școlii timpului, unde dascălea și Anton Pann, acest cărturar cu înfățișare lumească și serafică tot deodată, așa cum l=au văzut și Delavrancea.

Cu un humor deosebit îmbracă mai toată povestirea: interesant felul cum ne prezintă pe Magheru ținând un discurs la 1848... Idealurile revoluționare ale lui Magheru nu se împacău cu nevoile poporului căci:

„revoluția dă numai idealuri; slujbe, tirania poate da!”

Și dacă această povestire nu poate fi un roman, poate fi — totuși — un roman=biografie, așa cum se obișnuiește de câțva timp în Franța: „*Le roman des grandes existences*” ed. Plon, în care a apărut: Descartes de Louis Dimier; le roman de François Villon de Carco; La prodigieuse vie d'Honoré de Balzac etc... Minunata viață a lui Pann să fie inspirată dintr'un asemenea roman? Ori cum, inspirația e binevenită și aceste romane=biografii, mai mult ca ori unde, *la noi ar trebui să prindă rădăcini!* Ele nu pot fi decât valoroase contribuțiuni la cunoașterea trecutului nostru. românesc. Câte romane=biografii frumoase, nu s'ar putea face din viața lui Bălcescu, Eminescu, Gr. Alexandrescu, Eliade, Kogălniceanu, Ghica!?

„*Vieța minunată a lui Anton Pann*” din acest punct de vedere e o lucrare foarte interesantă, ce presupune muncă serioasă și dragoste de trecutul românesc.

Eliza V. Vorvoreanu.

Nicolae al Lupului: Posada Gurenilor

„Prietenii Științei” — Craiova 1929.

„Posada Gurenilor”, un volum de peste 200 pagini de povestiri cu în t=âmplări posnașe din copilărie și încreștări de chipuri și obiceiuri de altădată, în care autorul ne zugrăvește viața oltenească din părțile de munte dintre Cerna și Jiu.

Dacă în genul acesta Ion Creangă rămâne prin amintirile lui neîntrecut în literatura noastră; nu însemnează că alte locuri și alt grai ale pământului românesc nu trebuie să fie chemate la viață.

Și dacă „Posada Gurenilor” prezintă scăderi ca formă literară, darul de povestitor răsare însă în toată cuprinderea ei. Noi oltenii depe albiile Motrului și Cernii ne recunoaștem minunat în aceste povestiri obiceiurile, locurile, și oamenii.

Primate la redacție:

CĂRȚI

Nicolae al Lupului:	Posada Gurenilor	„Prietenii Științei“ Craiova
E Lovinescu:	Istoria literat. Române contemp.	„Benvenisti„ București
Ilie Deleanu:	Elementul religios în poezia noastră	„Gozia“ R.-Vâlcea
Dr. Mircea Luciu Sibianu:	Gânduri sănătoase	„Răsăritul“ București
Virgil Tempeanu:	Drumuri noi în educ. tineretului	„Cultura“ Fălticeni

REVISTE, ZIARE

<i>Junimea literară</i> : Cernăuți	<i>Nădejdea</i> : Vârșeț-Jugoslavia
<i>Foaia Tinerimii</i> : București	<i>Viața Medicală</i> : Timișoara.
<i>Fântâna Darurilor</i> : București	<i>Glasul Ardealului</i> : Cluj
<i>Transilvania</i> : Sibiu.	<i>Duminica Poporului</i> : București
<i>Archivele Olteniei</i> : Craiova.	<i>Revis'a Clasică</i> : Craiova
<i>Societatea de mâine</i> : Cluj.	<i>Ostland</i> : Sibiu
<i>Grafica Română</i> : Craiova.	<i>Gândirea</i> : București.
<i>Revista gen. a învățământului</i> : București	<i>Natura</i> : București.
<i>L'Europa orientale</i> : Roma-Italia	<i>Ramuri</i> : Craiova.
<i>Libertatea</i> : Orăștie.	<i>Cultura poporului</i> : București.
<i>Viața literară</i> : București.	<i>Foaia Diecezană</i> : Caransebeș.
<i>Convorbiri literare</i> : București.	<i>Renașterea</i> : Cluj
<i>Graiul Românesc</i> : București.	<i>Școala Bănățeană</i> : Caransebeș.
<i>Răsăritul</i> : București.	<i>Propilee literare</i> : București.
<i>Straja</i> : Craiova	<i>Adevărul literar</i> : București.
<i>Revista de filozofie</i> : București.	<i>România Aeriană</i> : București.

REPREZENTANȚA ADMINISTRATIVĂ

PENTRU BUCUREȘTI

A REVISTEI

D A T I N A

A FOST INCREDINȚATĂ D-LUI A. PASERE

BIROUL: STR. ROZELOR 9, BUCUREȘTI VI.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: TURNU-SEVERIN
STRADA DECEBAL

**„Ești Datină, stăpâna noastră bună,
Ne logodești cu brazda de pământ.
Ne înfrățești cu gloria străbună
Ne ești, iubito, leagăn și mormânt.”**

G. V.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ASEZĂMÂNTUL TIPOGRAFIC
„DATINA”
TURNU-SEVERIN

N.